ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
І.А.Семенець-Орлова
«____»_____2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ І ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ»

Виконала: студентка групи
ТУ-12-23-М1ПУА(2.0здс)
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Дацюк Каріне Арутюнівна
Керівник: д.держ.упр. Дакал А.В.

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Дацюк Каріне Арутюнівна. «Цифрова демократія як інструмент публічного управління: український контекст і зарубіжні практики».

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «магістр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2025

У кваліфікаційній роботі визначено теоретико-методологічні засади цифрової демократії в системі публічного управління. Проаналізовано український та зарубіжний досвід розвитку цифрової демократії в контексті публічного управління. Розкрито проблеми та перспективи використання цифрової демократії в українській системі публічного управління.

Ключові слова: публічне управління, цифрова демократія, цифрові інструменти, демократична взаємодія, державне управління, цифровізація, участь громадян.

SUMMARY

Datsiuk Karine. "Digital Democracy as a Tool for Public Administration: the Ukrainian Context and International Practices".

Thesis for obtaining the level of higher education "Master" in "Public Administration" - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2025

The thesis defines the theoretical and methodological foundations of digital democracy in the public administration system. It analyses Ukrainian and foreign experience in the development of digital democracy in the context of public administration. It reveals the problems and prospects of using digital democracy in the Ukrainian public administration system.

Key words: public administration, digital democracy, digital tools, democratic interaction, public administration, digitalisation, citizen participation.

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ..... 7
1.1. Цифрова демократія в публічному управлінні: сутність, ключові функції та принципи 7
1.2. Теоретичні моделі розвитку цифрової демократії та їх інструментарій у сучасному державному управлінні 13
1.3. Нормативно-правові основи формування цифрової демократії в Україні 23
Висновки до першого розділу..... 28
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КОНТЕКСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ . 30
2.1. Кращі міжнародні моделі цифрової демократії та їх інституційні особливості 30
2.2. Український досвід розвитку цифрової демократії: інструменти, досягнення та виклики..... 45
Висновки до другого розділу 54
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 56
3.1. Перспективні напрями розвитку цифрової демократії з урахуванням зарубіжних практик..... 56
3.2. Рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні 61
Висновки до третього розділу..... 64
ВИСНОВКИ..... 66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 69

ВСТУП

Актуальнітсь теми дослідження. Цифрова трансформація державного управління стала одним із ключових чинників модернізації демократичних процесів у глобальному вимірі. Поширення цифрових сервісів, розвиток е-урядування та використання інформаційно-комунікаційних технологій для взаємодії держави й суспільства змінюють традиційні механізми представницької демократії. У цьому контексті цифрова демократія постає не лише як сукупність технологічних рішень, а як новий формат суспільно-політичної комунікації, що забезпечує ширше залучення громадян до формування та контролю влади.

У світовій практиці цифрова демократія охоплює різноманітні інструменти – електронне голосування, онлайн-консультації, цифрову ідентифікацію, відкриті дані, електронні петиції, інструменти моніторингу державних витрат та платформи для участі громадян у локальному управлінні. Вони створюють підґрунтя для прозорості, відкритості та гнучкості публічного управління, формуючи нові стандарти демократичної взаємодії між державними інституціями та суспільством. Український контекст становить особливий інтерес, оскільки впровадження цифрової демократії відбувається паралельно з глибокими суспільно-політичними реформами та необхідністю підвищення стійкості держави в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

Дослідження цифрової демократії активно розвивали такі автори, як С. Берг, С. Бредшо, К. Гакер, П. Говард, П. Далґрен, Дж. Джонсон, Р. Кіз, П. Нанц, Т. Пейварінта, Дж. Рамос, М. Раян, Е. Себьо, Н. Сфетку, Е. Сілва, А. Трекшель, Г. Фаррел, Р. Фокс та інші Їхні підходи розкривають як концептуальні основи цифрової демократії, так і практичні інструменти її реалізації у різних країнах. Дослідники аналізують можливості цифрових платформ у поглибленні участі громадян, вплив соціальних медіа на

демократичні процеси, специфіку електронного голосування, відкриті дані, ризики маніпуляцій та цифрової нерівності.

Проте українська модель цифрової демократії й надалі формується під впливом війни та трансформації публічного управління. Попри успіхи платформ "Дія", відкритих даних і електронних петицій, зберігаються виклики –кібербезпека, цифровий розрив, довіра до онлайн-процедур та інституційна спроможність. Окреслене зумовлює потребу у ґрунтовному науковому аналізі цифрової демократії як інструменту сучасного публічного управління.

Об'єктом дослідження є процес формування та функціонування сучасних механізмів цифрової взаємодії між державою і громадянами.

Предмет дослідження – цифрова демократія як інструмент публічного управління: український контекст і зарубіжні практики.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування цифрової демократії в системі публічного управління, аналіз українського та зарубіжного досвіду її розвитку та формування рекомендацій щодо підвищення ефективності впровадження цифрових інструментів в Україні.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- визначити сутність, ключові функції та принципи цифрової демократії в публічному управлінні;
- дослідити теоретичні моделі розвитку цифрової демократії та їх інструментарій у сучасному державному управлінні;
- вивчити кращі міжнародні моделі цифрової демократії та їх інституційні особливості;
- узагальнити український досвід розвитку цифрової демократії: інструменти, досягнення та виклики;
- надати рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні.

Методологія дослідження ґрунтувалася на поєднанні загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили комплексний аналіз явища цифрової демократії. Використано методи аналізу, синтезу, узагальнення та системного

підходу для опрацювання теоретичних джерел; порівняльний метод – для дослідження зарубіжних моделей та їх співставлення з українськими реаліями; структурно-функціональний аналіз – для визначення ключових елементів і принципів цифрової демократії, а також елементи контент-аналізу нормативно-правових актів і цифрових платформ, що дозволило сформувати об'єктивне уявлення про стан і перспективи розвитку цифрової демократії в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному узагальненні теоретичних засад цифрової демократії та систематизації світових моделей її впровадження, а також у поглибленому аналізі українських цифрових інструментів крізь призму публічного управління. Уточнено змістовні характеристики цифрової демократії, виявлено її ключові інституційні особливості та бар'єри розвитку в Україні, а також обґрунтовано авторські рекомендації щодо підвищення ефективності цифрових демократичних практик із урахуванням зарубіжного досвіду.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у підготовці та проведенні наукових семінарів і конференцій, у вдосконаленні змісту навчальних дисциплін із публічного управління та цифрового врядування, а також у професійній діяльності публічних службовців для підвищення ефективності впровадження цифрових інструментів демократичної участі.

Структура дослідження включає вступ, три основні розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок, а бібліографічний список містить 77 джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Цифрова демократія в публічному управлінні: сутність, ключові функції та принципи

Сучасна наукова думка трактує цифрову демократію як складне суспільно-політичне явище, що виникло на перетині традиційних демократичних механізмів та прогресу інформаційно-комунікаційних технологій. Воно поступово перетворилося на окремий напрям досліджень, який охоплює широкий спектр управлінських, соціальних і технологічних процесів, демонструючи нові форми взаємодії держави та громадян. Перші фундаментальні дефініції, запропоновані К. Гакером і Я. ван Дейком, підкреслювали прагнення усунути часові та просторові бар'єри участі громадян шляхом використання цифрових інструментів, що розширюють можливості традиційних (аналогових) практик політичної діяльності, не витісняючи їх [52]. Цей підхід заклав теоретичне підґрунтя для подальшого осмислення феномену цифрової демократії у сфері публічного управління.

Подальші дослідження, зокрема роботи Берга та Гофмана, поглибили розуміння цифрової демократії, розглядаючи її як систему взаємодії між демократичним самоврядуванням та цифровою інфраструктурою, яка виступає особливим середовищем для політичної комунікації. Автори виокремлюють два виміри цього явища: аналітичний та нормативний. Перший спрямований на вивчення впливу цифрових технологій на політичні інститути, механізми участі та загальні умови функціонування демократичного процесу. Другий дозволяє осмислювати демократію як динамічну й відкриту систему, що розвивається під впливом суспільних очікувань, цінностей та технологічних інновацій, які змінюють форму, способи та логіку публічного врядування [25]. Такий підхід наголошує на багатовимірності цифрової

демократії та її постійній еволюції у відповідь на зміни суспільного та медіа-ландшафту.

Важливою складовою сучасного розуміння цифрової демократії є те, що вона формується не як альтернативна або контрастна модель до існуючих демократичних інститутів, а як інклюзивна система, що поступово розширює інструментарій громадянської участі. В її основі — інтеграція цифрових технологій у процеси публічного управління, де вони виконують роль посередника між громадянином і державою, забезпечуючи нові можливості для комунікації, прозорості та співучасті у виробленні рішень.

У сфері публічного управління цифрова демократія надає широкі можливості для включення громадян до процесів прийняття управлінських рішень шляхом використання мобільних застосунків, електронних платформ, соціальних мереж і механізмів відкритих даних. Такий формат взаємодії сприяє зниженню комунікаційних бар'єрів, підвищенню рівня довіри між владою та суспільством і розширенню простору громадянської активності. Технологічний характер сучасного політичного середовища робить цифрові інструменти невід'ємним елементом функціонування демократичних інститутів, особливо в умовах глобального поширення електронних сервісів та розвитку цифрових навичок громадян.

Разом із тим цифрова демократія не обмежується виключно технологічними аспектами. Вона передбачає формування нових моделей поведінки громадян, що базуються на активному користуванні електронними ресурсами, здатності аналізувати інформацію та участі в управлінських процесах. Її ефективне функціонування значною мірою залежить від рівня цифрової компетентності населення, доступності інтернет-інфраструктури, якості державних платформ та регуляторного середовища, що визначає правила цифрової взаємодії.

У науковій літературі підкреслюється, що цифрова демократія впливає на модернізацію класичних демократичних інститутів, пропонуючи нові механізми впливу громадян на державну політику. Її інструменти охоплюють

великий спектр цифрових практик – від публічного консультування до електронного голосування, від інструментів відкритих даних до цифрових механізмів контролю за діяльністю влади. Такий підхід створює сприятливе середовище для формування прозорої та підзвітної системи публічного управління.

У структурі цифрової демократії виділяють низку функцій, що визначають її вплив на процеси публічного врядування. Основні з них можна узагальнити так:

- розширення доступу до інформації – електронні ресурси та державні онлайн-платформи роблять суспільно важливі дані відкритими, зменшуючи інформаційні бар'єри та забезпечуючи громадянам можливість оперативно відстежувати діяльність органів влади;
- залучення громадян до публічних обговорень – соціальні мережі, електронні консультації та форуми сприяють формуванню середовища для висловлення позицій, обміну ідеями та участі в суспільних дебатах, що підвищує якість політичного дискурсу;
- електронне волевиявлення – технологічні інструменти дають змогу проводити голосування та референдуми у цифровому форматі, що підсилює прозорість виборчих процедур і зменшує ризики маніпуляцій;
- підвищення підзвітності влади – цифрові канали комунікації дозволяють громадянам контролювати діяльність посадових осіб, звертатися зі скаргами та ініціювати реагування на можливі порушення;
- формування сталого зворотного зв'язку – електронні звернення, петиції та інтерактивні сервіси забезпечують регулярну взаємодію громадян з органами влади та сприяють оперативному врахуванню суспільних потреб;
- сприяння політичній освіті та інформуванню – онлайн-кампанії та цифрові освітні матеріали підвищують рівень політичної культури населення, роз'яснюють демократичні механізми та підтримують розвиток громадянської участі;

– зміцнення прозорості державного управління – публікація відкритих даних та доступ до інформації про діяльність органів влади створюють умови для моніторингу використання бюджетних ресурсів і протидії корупції (див. рис. 1.2).

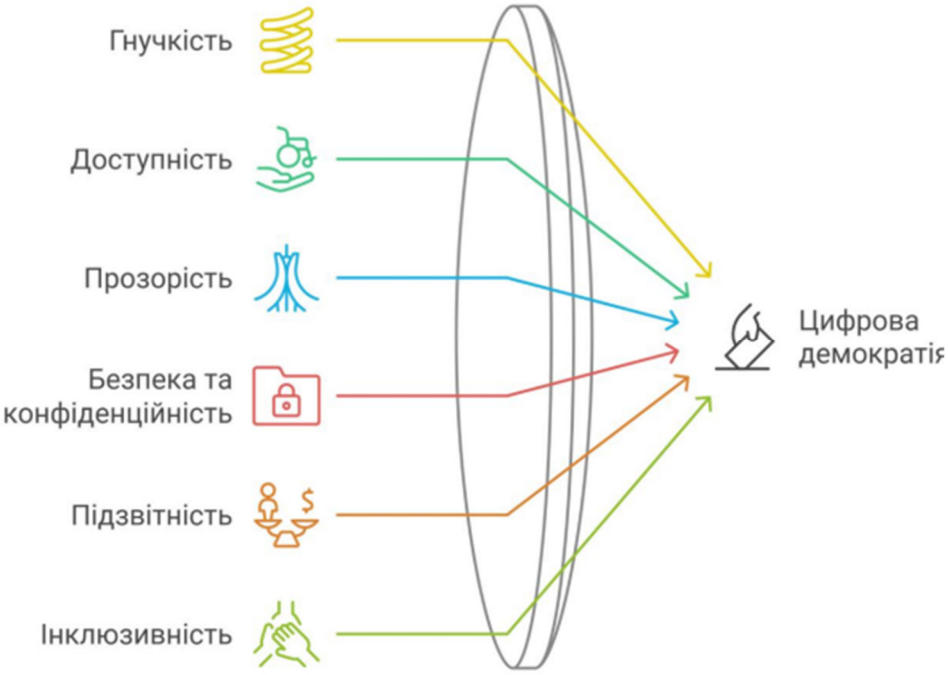


Рис. 1.1. Основні принципи функціонування цифрової демократії. *Джерело: укладено автором за матеріалами [6].*

Розглядаючи цифрову демократію як інструмент публічного управління, доцільно акцентувати увагу на принципі інклюзивності, адже участь у процесах ухвалення рішень має бути доступною кожному громадянину – незалежно від віку, статі, соціального статусу чи особливостей фізичного стану. Реалізація цього підходу формує умови для мінімізації нерівності та сприяє вирівнюванню можливостей участі у суспільно-політичному житті, що є основою демократичного врядування в умовах цифрової трансформації.

Не менш вагомим є дотримання вимог інформаційної безпеки та конфіденційності, оскільки суспільна довіра до цифрових інструментів значною мірою залежить від гарантованого захисту персональних даних і попередження можливих зловживань. Забезпечення належного рівня

кіберзахисту є критично важливим для зміцнення легітимності електронних форм участі громадян у політичних процесах та стабільності цифрової екосистеми.

Зміст принципу доступності полягає в тому, що цифрові сервіси мають бути максимально зручними та зрозумілими для кожного користувача, включно з людьми, які мають обмежений доступ до інтернету або недостатню цифрову компетентність. Такий підхід спрямований на подолання бар'єрів у використанні технологій та розширення можливостей громадян для реалізації свого демократичного потенціалу.

Водночас важливість принципу гнучкості полягає у здатності цифрової інфраструктури адаптуватися до стрімкого розвитку технологій та соціальних змін. Цифрові інструменти повинні постійно вдосконалюватися, удосконалюючи форми комунікації, участі та взаємодії в системі публічного управління, що забезпечує їхню актуальність і функціональність у довгостроковій перспективі.

Незважаючи на широкі можливості, цифрова демократія супроводжується низкою викликів, які потребують комплексного вирішення, оскільки вони безпосередньо впливають на якість публічного управління та ефективність демократичних процедур. Основні проблемні напрями можна узагальнити у такій системі:

- кібербезпекові ризики – нарощення частоти та складності кібератак на виборчі системи й державні цифрові платформи створює загрозу втрати даних і зниження суспільної довіри до електронних форм волевиявлення;
- дезінформація та маніпулятивний контент – соціальні мережі й цифрові комунікаційні канали часто використовуються для поширення фейкових повідомлень, що впливають на громадську думку, спотворюють політичну дискусію та можуть впливати на результати виборчих процесів;
- цифрова нерівність – нерівномірний доступ до цифрових технологій між різними соціальними групами та регіонами формує розрив у

можливостях участі громадян у політичному житті. Люди з недостатніми цифровими навичками або обмеженим доступом до інтернету фактично виключаються з активної громадянської взаємодії;

- етичні дилеми та захист приватності – застосування електронних інструментів неминуче пов'язане зі збором персональних даних. Публічне управління стикається з необхідністю забезпечення відповідального користування такими даними та дотримання етичних стандартів у сфері цифрової взаємодії [61] (див. рис. 1.2).



Рис. 1.2 Основні виклики розвитку цифрової демократії. *Джерело: укладено автором за матеріалами [61].*

З огляду на розглянуті особливості, цифрова демократія демонструє значний трансформаційний потенціал, здатний модернізувати політичну систему, роблячи її більш відкритою, технологічно інтегрованою та чутливою до потреб громадян. Інструменти цифрової взаємодії розширюють горизонти громадянської участі, зміцнюють прозорість ухвалення управлінських рішень і підвищують підзвітність органів державної влади. Однак реалізація цього потенціалу потребує системної відповіді на низку викликів, серед яких ключовими залишаються гарантування кібербезпеки, протидія дезінформаційним впливам та мінімізація цифрової нерівності. Тільки за умови комплексного подолання цих бар'єрів цифрова демократія зможе

перетворитися на дієвий інструмент публічного управління, який сприятиме реальній демократизації суспільних процесів, зміцненню інституцій та підвищенню якості життя громадян.

Підсумовуючи, цифрова демократія постає як багатовимірний інструмент модернізації публічного управління, що поєднує технологічні можливості з принципами відкритості, участі та підзвітності. Її впровадження створює нові канали взаємодії влади й громадян, розширює доступ до інформації та посилює механізми громадського контролю. Водночас ефективний розвиток цифрової демократії неможливий без вирішення критичних викликів, серед яких провідними є кібербезпека, протидія дезінформації та подолання цифрової нерівності. За умови комплексної роботи у цих напрямах вона здатна стати ключовим чинником зміцнення демократичних інститутів та підвищення результативності державного управління.

1.2. Теоретичні моделі розвитку цифрової демократії та їх інструментарій у сучасному державному управлінні

У сучасних умовах цифрової трансформації державного сектору цифрова демократія розглядається як інтеграція технологічних рішень у політичні та управлінські процеси з метою розширення участі громадян, підвищення відкритості та оптимізації взаємодії між суспільством і владними інститутами. Її розвиток спирається на різні теоретичні підходи, які визначають не лише зміст демократичної взаємодії у цифровому середовищі, а й особливості застосування цифрових інструментів для вдосконалення управлінських практик. Саме теоретичні моделі дозволяють структурувати розуміння того, як цифрові технології можуть підтримувати демократичні механізми та сприяти їх адаптації до нових соціально-комунікаційних реалій.

У науковому дискурсі виокремлюють чотири ключові моделі, що формують концептуальну основу цифрової демократії: ліберальну,

деліберативну, партисипативну та модель прямої демократії [62]. Кожна з них пропонує власне бачення ролі цифрових інструментів у політичному процесі та способів взаємодії між громадянами й державою, що дає можливість розглядати цифрову демократію як багаторівневу систему, де різні підходи взаємодоповнюють один одного.

Однією з найбільш впливових є ліберальна теорія цифрової демократії, яка ґрунтується на класичних положеннях політичного лібералізму, модифікованих під впливом цифровізації суспільно-політичної сфери. Даний підхід зосереджується на забезпеченні громадянських прав і свобод, розширенні доступності політичної участі та формуванні прозорого й підзвітного врядування завдяки використанню технологічних рішень [62]. Ліберальна модель підкреслює, що цифрові інструменти повинні підсилювати спроможність громадян впливати на політичні процеси, а також забезпечувати відкритість владних рішень.

Основні характеристики ліберальної моделі можна узагальнити так:

- інклюзивність та рівний доступ – ліберальний підхід передбачає створення умов, у яких цифрові платформи є доступними широкому колу громадян, забезпечуючи рівні можливості для участі у політичному житті;
- пріоритет прав людини – центральним елементом є підтримка свободи слова, вільного доступу до інформації, свободи асоціацій – усіх прав, які мають посилюватися завдяки цифровим технологіям, а не послаблюватися ними;
- прозорість і відкрите врядування – ліберальна модель наголошує на важливості того, щоб цифрові інструменти забезпечували відкритість рішень, процесів і інформаційних потоків, що формують основу державної політики;
- активізація громадянської участі – онлайн-платформи, соціальні мережі та електронні механізми волевиявлення розглядаються як інструменти, що здатні стимулювати політичну активність громадян і розширювати можливості громадського контролю;

- захист приватності та кібербезпека – особлива увага приділяється гарантуванню захисту даних та інформаційним ризикам, оскільки від рівня кіберзахисту залежить довіра громадян до цифрових форм демократичної участі.

Незважаючи на орієнтацію на розширення прав і свобод громадян, ліберальна теорія визнає існування певних обмежень і ризиків, що супроводжують цифровізацію політичних процесів. До основних проблем, з якими вона може зіткнутися у практичній площині, належать:

Проблемні аспекти реалізації ліберальної моделі

- нерівномірність доступу до цифрових ресурсів, що створює соціально-технологічні розриви між різними групами населення та може призводити до нерівної участі у прийнятті політичних рішень [28];
- поширення дезінформаційних впливів, які здатні спотворювати політичні дискусії та підривати довіру до державних інституцій [43];
- складність регулювання цифрових платформ, де необхідний баланс між захистом свободи слова та необхідністю контролю за небезпечними інформаційними потоками.

Узагальнюючи, ліберальна модель цифрової демократії підкреслює необхідність того, щоб технологічні інструменти підсилювали базові принципи демократії, підтримували громадянську активність, сприяли прозорості й відкритості публічного управління. Водночас модель наголошує на важливості збереження прав людини та захисту приватності, що має стати фундаментом для подальшого розвитку цифрових форм політичної взаємодії.

У межах теоретичних підходів до розвитку цифрової демократії важливе місце посідає деліберативна модель, яка фокусується передусім на якості суспільних дискусій, рівні взаємодії між громадянами та колективному характері ухвалення політичних рішень. Вона виходить із припущення, що демократичні процеси набувають більшої легітимності та ефективності тоді, коли рішення є результатом відкритих, інклюзивних і раціонально структурованих обговорень. У цьому контексті цифрові технології відіграють

роль платформи, що розширює простір для суспільного діалогу й створює умови для більш широкої участі громадян у формуванні політичних рішень [74].

Деліберативна модель підкреслює важливість цифрових середовищ, які дозволяють громадянам взаємодіяти, обмінюватися аргументами, формувати спільні бачення та пропонувати альтернативні варіанти розвитку різних сфер суспільного життя. Її особливість полягає у тому, що увага зміщується від механічного залучення громадян до глибини та змістовності дискусій, які передують ухваленню політичних рішень. Таким чином, цифрові інструменти розглядаються як механізм підтримки якісної комунікації, що сприяє зрілості демократичного процесу.

Основні риси деліберативної теорії цифрової демократії можуть бути узагальнені так:

- організація відкритих цифрових дискусій – платформи для обговорень – форуми, соціальні мережі, онлайн-опитування – надають громадянам можливість вільно висловлювати позиції щодо суспільно значущих питань. Деліберативна модель наголошує, що рішення мають бути результатом аргументованих, логічно побудованих дискусій, у межах яких кожен учасник має змогу бути почутим [46];
- раціональність та обґрунтованість рішень – ця теорія виходить із необхідності опори на фактичні дані, логічну аргументацію та об’єктивний аналіз. Раціональний характер дискусії дозволяє уникнути емоційних перекосів і поляризації, що підвищує якість прийнятих рішень;
- широке залучення громадян – цифрові інструменти здатні охоплювати соціальні групи, які раніше не були представлені в традиційних політичних процесах. Такий підхід сприяє розширенню демократичної участі та зменшенню соціальних бар’єрів;
- формування колективного бачення – взаємодія великої кількості учасників сприяє накопиченню так званої “колективної мудрості”, завдяки

якій рішення стають більш комплексними, збалансованими та враховують інтереси різних груп населення.

У межах цифрової деліберації вирізняють і низку переваг, що підтверджують її практичну цінність:

- розширений доступ до обговорень – цифрові платформи забезпечують участь незалежно від географічного положення чи соціально-економічних умов, що робить дискусії більш інклюзивними;
- прозорість процесів – публічний характер онлайн-обговорень сприяє відкритості процесу прийняття рішень та полегшує зовнішній моніторинг і контроль за його перебігом;
- формування узгоджених позицій – цифрові інструменти дають змогу збирати та аналізувати велику кількість думок, що дозволяє формувати збалансовані рішення, які відображають інтереси широкого кола громадян [40].

Водночас, попри потенційні переваги, деліберативний підхід стикається і з певними проблемами, що можуть впливати на якість дискусій та результативність рішень. Насамперед це питання змістовності онлайн-обговорень, які часто можуть знижуватися через поверховість аргументів чи відсутність належної модерації. Додатковою складністю є ризики поляризації, зловмисних інформаційних впливів, тролінгу і недоброчесних комунікаційних практик, що виникають унаслідок відкритого характеру цифрових платформ [27]. Важливими також залишаються технічні аспекти – необхідність надійних, захищених платформ, здатних обробляти значні обсяги інформації та забезпечувати професійну модерацію [69].

Узагальнюючи, деліберативна модель цифрової демократії демонструє прагнення не лише залучити громадян до участі в ухваленні рішень, а й підвищити змістовність та якість обговорень, формуючи умови для раціонального й обґрунтованого прийняття рішень, що відповідають інтересам суспільства.

У структурі теоретичних моделей цифрової демократії вагоме місце посідає партисипативний підхід, який наголошує на необхідності розширення прямої участі громадян у процесах вироблення та реалізації політичних рішень. На відміну від традиційних форм представницької демократії, де громадянська активність обмежується періодичним голосуванням, партисипативна модель підкреслює важливість постійної й усвідомленої взаємодії громадян із системою державного управління, а цифрові інструменти розглядаються як механізми, що створюють нову інфраструктуру для такої участі [50]. Такий підхід формує умови, у яких громадяни можуть реально впливати на зміст управлінських рішень, а також на їхню імплементацію на різних рівнях влади.

Цифрові технології суттєво посилюють можливості реалізації партисипативної моделі, оскільки вони значно полегшують комунікацію між громадянами та органами влади й відкривають доступ до широкого спектра інструментів участі. Саме завдяки цьому цифрова партисипація здатна охоплювати значно більшу кількість учасників, ніж традиційні механізми, що сприяє формуванню більш інклюзивного та стратегічно орієнтованого процесу управління.

Основні риси партисипативної теорії розвитку цифрової демократії можна узагальнити таким чином:

- розширена участь громадян – партисипативний підхід стимулює активне включення громадян до вироблення рішень як на локальному, так і на загальнодержавному рівнях. Використання цифрових платформ дозволяє здійснювати збір думок, оцінок і пропозицій широкого кола населення, що підсилює вплив громадськості на управлінські процеси;
- децентралізація політичної влади – одним із провідних аспектів цієї моделі є прагнення передати частину владних повноважень безпосередньо громадянам. Цифрові інструменти сприяють організації публічних консультацій та ухваленню рішень на місцевому рівні, роблячи політичні процеси гнучкішими та чутливішими до потреб окремих спільнот;

- електронні форми прямого волевиявлення – партисипативний підхід підтримує розвиток електронного голосування, онлайн-петицій та інших механізмів, які дозволяють громадянам безпосередньо виражати свою позицію та ініціювати суспільні зміни;
- спільне управління ресурсами та політиками – ідея співуправління передбачає залучення громадян не лише до дискусій, але й до ухвалення управлінських рішень та контролю за їх виконанням. Бюджети участі, у межах яких громадяни обирають напрями фінансування місцевих проєктів, є яскравим прикладом такого підходу [49].

Переваги партисипативної моделі зумовлені її здатністю зміцнювати демократичну культуру та формувати відповідальні спільноти. Серед ключових позитивних ефектів виділяють:

- зростання громадянської активності – цифрові інструменти роблять участь у політичних процесах доступнішою, стимулюють відповідальність громадян і формують більш активне громадянське суспільство;
- підвищення прозорості та довіри – розширення відкритості процесів прийняття рішень сприяє зміцненню довіри до державних інституцій і зменшує ймовірність виникнення недовіри чи соціальної напруги;
- покращення комунікації та зворотного зв’язку – оперативний доступ до цифрових каналів комунікації дозволяє органам влади швидко реагувати на суспільні потреби, а громадянам – отримувати відповіді в реальному часі.

Разом із тим, у практичній площині реалізація партисипативної моделі супроводжується низкою обмежень. До найпоширеніших викликів належать нерівність у доступі до технологій, що може спричиняти соціально-цифровий розрив; складність управління великою кількістю учасників та думок, що ускладнює вироблення рішень; а також загрози маніпуляцій та недоброчесних впливів, які потребують відповідних механізмів захисту й регулювання [30].

У підсумку партисипативний підхід у розвитку цифрової демократії передбачає створення умов, у яких громадяни можуть впливати на управління не лише формально, а й змістовно. Цифрові інструменти відіграють у цьому провідну роль, забезпечуючи інклюзивність, прозорість і реальну можливість участі, однак ефективність такої моделі залежить від забезпечення рівного доступу до технологій, якості регуляторного середовища та належного захисту даних.

У межах концептуальних підходів до цифрової демократії одним із найрадикальніших напрямів є теорія прямої цифрової демократії, яка пропонує принципово інший формат взаємодії громадян із владою порівняно з класичною представницькою моделлю. Даний підхід ґрунтується на ідеї, що технологічні можливості сучасності дають змогу громадянам брати безпосередню участь у процесах нормотворення і стратегічного планування, позбавляючи необхідності делегувати свої повноваження посередникам. Використання цифрових платформ, онлайн-голосувань та інших інтерактивних інструментів дозволяє значно розширити спектр рішень, у яких можуть брати участь громадяни, що посилює їхній вплив на державну політику та процеси врядування.

Основні принципи прямої цифрової демократії відображають зміщення акценту від представництва до прямої участі, що стає можливим завдяки цифровій інфраструктурі. Ключові положення цієї теорії можна окреслити так:

Основні принципи прямої цифрової демократії

- безпосередня участь громадян – центральною ідеєю підходу є пряме волевиявлення: кожен громадянин має змогу голосувати щодо законопроєктів, рішень чи суспільних стратегій, використовуючи цифрові форми комунікації;
- цифрові платформи для голосувань – розвиток електронних голосувань дає змогу охопити значно більшу кількість учасників, прискорити процес підбиття підсумків і зменшити залежність від посередників, надаючи громадянам реальні важелі впливу [47];

- прозорість та підзвітність – цифрові рішення дозволяють відстежувати процес ухвалення рішень та перевіряти їхню легітимність, що підсилює відповідальність органів влади за свої дії;
- гарантований доступ до інформації – для прийняття обґрунтованих рішень громадянам необхідно отримувати своєчасну, перевірену й повну інформацію. Тому цифрова демократія базується на відкритості контенту, який впливає на рішення громадян.

Переваги прямої цифрової демократії проявляються насамперед у посиленні впливу громадян на політичні процеси та підвищенні динамічності політичного життя:

- зменшення ролі посередників – скорочується дистанція між громадянином і владою, оскільки ухвалення рішень здійснюється безпосередньо, без проміжних ланок [47];
- оперативність і гнучкість – цифрові платформи дозволяють швидко організовувати голосування й отримувати результати, що робить систему більш адаптивною та здатною швидко реагувати на суспільні потреби;
- підвищення рівня залученості – цифрові інструменти значно полегшують участь у політичних процесах та стимулюють активність громадян, сприяючи формуванню відповідального суспільства [45].

Однако along із перевагами, пряма цифрова демократія супроводжується низкою ризиків, серед яких цифрова нерівність, питання захисту конфіденційності, компетентність виборців у складних питаннях та ймовірність маніпуляцій на онлайн-платформах. Саме тому формування належних умов безпеки, етичних стандартів і рівного доступу до цифрових ресурсів є основою для подальшої реалізації цього підходу.

Переходячи від теоретичних моделей до практичної площини, цифрова демократія функціонує через низку інструментів, що забезпечують прозорість, відкритість і широке залучення громадян до політичних процесів. Їхнє ефективне застосування дозволяє істотно зміцнити зв’язок між суспільством і владою. Електронне голосування є фундаментальним елементом цифрової

демократії, оскільки воно забезпечує можливість громадянам брати участь у виборах, референдумах та інших механізмах прямого волевиявлення дистанційно. Переваги такого інструменту включають комфортність, доступність та широке охоплення учасників, незалежно від місця перебування [58]. Водночас електронні голосування потребують високого рівня кіберзахисту та технологічної інклюзивності.

Електронне врядування (e-government) виступає основою сучасної взаємодії між державою та громадянами. Його метою є підвищення прозорості та ефективності публічних сервісів шляхом використання цифрових технологій. Принцип клієнтоорієнтованості передбачає створення сервісів, які максимально враховують потреби громадян, забезпечуючи зручність доступу до державних послуг [10]. До ключових інструментів належать державні портали послуг, системи контролю за бюджетними витратами та платформи відкритих даних. Онлайн-платформи для участі громадян сприяють активному діалогу між владою та суспільством. Такі ресурси підтримують функції краудсорсингу, онлайн-петицій та інших інструментів взаємодії, що дозволяють громадянам висловлювати пропозиції, аналізувати ініціативи та брати участь у розробці державної політики [70].

Відкриті дані відіграють ключову роль у розбудові прозорого врядування, забезпечуючи доступ до інформації про діяльність органів влади, використання фінансових ресурсів та результати державних програм [76]. Доступність таких даних сприяє підвищенню довіри та формуванню обґрунтованих рішень громади. Соціальні мережі виконують функцію платформи для обговорення політичних питань, мобілізації громадян та поширення важливої інформації [68]. Мобільні додатки, у свою чергу, розширюють можливості залучення громадян до опитувань, консультацій і голосувань, незалежно від їхнього місцезнаходження.

Узагальнюючи, теорія прямої цифрової демократії та інструментарій цифрової взаємодії формують основу для розвитку нових моделей публічного управління, орієнтованих на участь, відкритість і підзвітність. Їхнє

впровадження сприяє підвищенню ефективності демократичних процесів, хоча й потребує збалансованого вирішення питань безпеки, доступності та регуляторної підтримки.

1.3. Нормативно-правові основи формування цифрової демократії в Україні

Нормативно-правові засади формування цифрової демократії в Україні охоплюють комплекс законодавчих актів, урядових рішень і стратегічних документів, які створюють правовий фундамент для запровадження сучасних цифрових технологій у сферу публічного управління та розширення участі громадян у демократичних процесах. Наявна правова база вибудовується таким чином, щоб забезпечити громадянам можливість реалізовувати свої політичні права в електронному середовищі, включаючи доступ до інформації, подання звернень, участь у консультаціях, електронних петиціях та інших формах прямої та опосередкованої участі.

Конституція України виступає ключовим джерелом правового регулювання, адже вона гарантує основні політичні свободи, що стають підґрунтям для розвитку цифрової демократії. Зокрема, стаття 34 закріплює право на вільне отримання та поширення інформації, що формує правову базу для доступу до відкритих даних і державних електронних сервісів; стаття 38 гарантує громадянам можливість участі в управлінні державними справами, що може набувати цифрових форм у межах сучасних електронних інструментів [9].

Одним із визначальних нормативних актів для цифрової взаємодії є Закон України “Про електронні довірчі послуги”, який регламентує використання засобів електронної ідентифікації – електронного підпису, печатки, позначки часу – та визначає вимоги до надавачів довірчих послуг [14]. Основні положення закону охоплюють:

– прирівняння електронного підпису до власноручного;

– функціонування інфраструктури довірчих послуг;

– застосування засобів електронної ідентифікації в публічному електронному документообігу.

Важливе місце у формуванні цифрової демократії посідає Закон України “Про доступ до публічної інформації”, який визначає механізми відкритості діяльності органів влади та встановлює обов’язок державних установ забезпечувати доступ до інформації через електронні ресурси [13]. Закон передбачає:

– право громадян отримувати дані про діяльність влади у зручних цифрових форматах;

– публікацію відкритих наборів даних;

– визначення строків і процедур розгляду інформаційних запитів.

Закон України “Про звернення громадян” відіграє ключову роль у формуванні каналів електронної комунікації між владою та суспільством, оскільки він регламентує порядок подання звернень, у тому числі в електронній формі, а також механізм електронних петицій [16]. Закон містить:

– право на електронне звернення;

– процедуру подання та розгляду електронних петицій;

– вимоги до строків і змісту відповідей органів влади.

Закон України “Про публічні електронні реєстри” визначає організаційні та технічні засади функціонування державних інформаційних ресурсів, які використовуються для надання електронних послуг. У ньому закріплено поняття реєстрів як джерела інформації, правила доступу до них, вимоги щодо захисту даних та механізми інтеграції реєстрів задля спрощення взаємодії громадян і держави [21].

Закон “Про електронні документи та електронний документообіг” регулює правове використання електронних документів, визначає їх юридичну силу та встановлює правила організації документообігу в цифровому форматі [15]. Вказане має важливе значення для функціонування електронних голосувань, консультацій та інших форм участі. Фундаментальні

засади становлення інформаційного суспільства були закладені Законом України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки”, який орієнтував державну політику на інтеграцію цифрових технологій у всі сфери життя, включно з державним управлінням, освітою, економікою та соціальною сферою [20].

Розвиток цифрової інфраструктури у сфері державного управління забезпечують і спеціальні закони, зокрема Закон України “Про національну інфраструктуру геопросторових даних”, який передбачає відкритість, стандартизованість та доступність просторових даних [18], а також Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”, який визначає механізми захисту інформаційних ресурсів та інфраструктури, що використовується для реалізації електронної демократії [19].

На рівні місцевого самоврядування правове підґрунтя цифрової демократії забезпечує Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”, який регламентує можливості використання електронних консультацій, опитувань, механізмів участі та інших цифрових інструментів залучення громадян до місцевого врядування [17]. Завершальним елементом нормативної системи є Концепція розвитку електронної демократії в Україні, що визначає стратегічні орієнтири й містить комплекс заходів, спрямованих на підвищення громадянської участі за допомогою цифрових рішень. Серед ключових напрямів реалізації концепції передбачено:

– розроблення законопроєкту “Про електронне голосування”;

– впровадження електронних механізмів у студентському самоврядуванні;

– розвиток бюджетів участі на регіональному та місцевому рівнях;

– запровадження загальнонаціонального громадського бюджету;

– формування цифрових компетентностей громадян для активного використання е-демократичних інструментів (див. рис. 1.3.).

Загалом, нормативно-правова база України забезпечує системне підґрунтя для впровадження цифрової демократії, охоплюючи як базові

конституційні гарантії, так і спеціальне законодавство, спрямоване на розвиток цифрових сервісів, захист інформації та розширення громадянської участі в процесах державного управління.



Рис. 1.3. Ключові напрями реалізації концепції електронної демократії. *Джерело: укладено автором за матеріалами [34].*

Реалізація Концепції розвитку електронної демократії спрямована на поетапне, організоване й структуроване впровадження цифрових інструментів участі громадян у публічному управлінні, що забезпечує системний характер трансформацій та узгодженість державної політики у сфері цифровізації. Запропонований у документі підхід дає змогу формувати цілісну екосистему електронної демократії, у межах якої кожен інструмент — електронні петиції, консультації, бюджети участі, цифрові платформи для взаємодії з владою — інтегрується в єдину систему та функціонує відповідно до визначених державою стандартів і правил. Такий формат створює передумови для підвищення ефективності комунікації між громадянами та органами влади, а

також для вироблення рішень, що базуються на реальних потребах суспільства [23].

Упровадження положень Концепції дозволяє Україні активно рухатися до рівня держав, які вважаються світовими лідерами у сфері електронного урядування й електронної демократії. Йдеться не лише про удосконалення цифрової інфраструктури, а й про формування нових стандартів відкритості та підзвітності публічної влади, розвиток культури громадянської участі, підвищення довіри до державних інститутів та поглиблення діалогу між владою і суспільством. У результаті цифрова демократія поступово перетворюється на ключовий елемент зміцнення інформаційного та громадянського суспільства, сприяючи розширенню можливостей для участі й контролю громадян у демократичних процесах.

Узагальнюючи, нормативно-правові засади розвитку цифрової демократії в Україні демонструють чітке прагнення держави до створення сучасної, відкритої та технологічно орієнтованої моделі врядування. Законодавчі акти, концептуальні документи та спеціальні регуляції формують комплексну правову архітектуру, що охоплює питання ідентифікації, доступу до інформації, електронного документообігу, безпеки даних, механізмів громадської участі й організації електронних сервісів. Така системність дозволяє забезпечити юридичні гарантії реалізації електронної демократії та створити умови для її подальшого інституційного зміцнення.

Водночас розвиток правового поля цифрової демократії сприяє не лише технічній модернізації держави, а й формуванню нової якості взаємодії між громадянами та владою. У межах такого підходу цифрові технології виступають засобом посилення демократичних процедур, підвищення довіри до державних інституцій та стимулювання активної громадянської позиції. Саме поєднання нормативно визначених стандартів і практичного впровадження цифрових інструментів створює основу для формування в Україні повноцінного цифрового громадянського суспільства, здатного впливати на вироблення й реалізацію державної політики.

Висновки до першого розділу

1. Визначено цифрову демократію в публічному управлінні, а також окреслено її сутність, провідні функції та базові принципи. Встановлено, що вона формує новий формат взаємодії громадян і держави, заснований на застосуванні цифрових технологій для розширення участі, підвищення прозорості та посилення підзвітності органів влади. З'ясовано, що цифрова демократія здатна оптимізувати процеси ухвалення рішень, забезпечити доступність інформації та створити умови для інклюзивного залучення різних соціальних груп до управління. Разом з тим наголошено на існуванні низки ризиків і обмежень, пов'язаних із кібербезпекою, поширенням дезінформації, нерівномірністю цифрових можливостей і потребою дотримання етичних стандартів у роботі з даними. Таким чином, цифрова демократія постає як важливий чинник модернізації публічного управління, потенціал якого реалізується за умови системного вирішення наявних викликів та розвитку відповідної інституційної інфраструктури.

2. Досліджено теоретичні моделі розвитку цифрової демократії та їх інструментарій у сучасному державному управлінні. Встановлено, що ліберальна, деліберативна, партисипативна та пряма моделі відображають різні концептуальні підходи до організації цифрової участі, проте всі вони сходяться на пріоритеті розширення громадянської взаємодії та підвищенні якості демократичного управління. Показано, що застосування цифрових інструментів – електронного врядування, онлайн-голосувань, платформ громадської участі, відкритих даних, соціальних мереж і мобільних сервісів – формує новий формат комунікації між владою та суспільством, удосконалюючи механізми прозорості, підзвітності та доступності. Зроблено висновок, що поєднання теоретичних моделей і сучасних цифрових технологій створює концептуальні засади для поглиблення демократичних

практик і трансформації державного управління в напрямі відкритості та залучення громадян.

3. Узагальнюючи зміст нормативно-правових засад формування цифрової демократії в Україні, можна стверджувати, що держава створила комплексну та багаторівневу правову основу, яка охоплює конституційні гарантії участі громадян у публічному управлінні, спеціальне законодавство у сфері електронних довірчих послуг, доступу до публічної інформації, електронного документообігу, функціонування публічних реєстрів, кібербезпеки та місцевого самоврядування. Встановлено, що нормативні акти та стратегічні документи, зокрема Концепція розвитку електронної демократії, забезпечують системний підхід до впровадження цифрових інструментів участі, сприяють поширенню прозорості, підзвітності та відкритості державної влади, а також формують умови для зміцнення інформаційного та громадянського суспільства. Такий правовий фундамент створює необхідні передумови для подальшого розвитку цифрової демократії, її інтеграції в управлінські процеси та розширення можливостей громадян щодо впливу на прийняття рішень.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КОНТЕКСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

2.1. Кращі міжнародні моделі цифрової демократії та їх інституційні особливості

Глобальна цифровізація істотно трансформує не лише економічні процеси та структуру соціальних взаємодій, а й сутнісні характеристики політичних систем демократичного типу. Під впливом технологічних інновацій демократичне врядування набуває нових форм, орієнтованих на ширшу, оперативнішу та більш інклюзивну участь громадян у прийнятті політичних рішень. Цифрові інструменти стають каталізатором модернізації державних інститутів, дозволяючи суспільству впливати на управлінські процеси в режимі реального часу та забезпечуючи нову якість взаємодії держави й громадянського сектору.

Міжнародний досвід демонструє, що цифрова демократія здатна зміцнювати демократичні механізми там, де інституційна архітектура держави поєднується з продуманими технологічними рішеннями. У багатьох країнах світу сформовано моделі, які вважаються еталонними, адже вони забезпечують ефективне поєднання технологічної інфраструктури, правового регулювання, політичної культури та цифрових компетентностей населення. Вивчення таких моделей дозволяє простежити, яким чином конкретні інституційні механізми сприяють розвитку електронної участі, удосконаленню сервісів електронного урядування та зміцненню довіри громадян до публічної влади.

У межах світового рейтингу рівня демократичності, представленого у табл. 2.1, відображаються загальні тенденції, що характеризують не лише традиційну якість демократії, а й здатність держав адаптувати цифрові технології у політичні процеси. Країни з найвищими позиціями, як правило, мають розвинену інституційну основу, яка включає сучасні платформи е-

участі, налагоджені механізми електронної ідентифікації, відкриті реєстри, системи електронних голосувань та комплексну політику захисту даних. Подальший аналіз міжнародних моделей дасть змогу виокремити конкретні інструменти та інституційні рішення, завдяки яким цифрові демократичні практики демонструють високу результативність, а також окреслити їхній потенціал для адаптації в українському державному управлінні.

Таблиця 2.1.

Порівняльний рейтинг демократичного розвитку країн світу

Країна	Оцінка демократії (індекс)
Ісландія	9,4
Фінляндія	9,3
Швейцарія	9,1
Австралія	8,7
Південна Корея	8,1
Естонія	8,0
США	7,8
Україна	5,1

Цифрова демократизація, що активно трансформує політичні системи на початку XXI століття, стає одним із ключових напрямів модернізації державного управління, адже цифрові технології дозволяють переосмислити механізми комунікації між владою та суспільством і створити принципово нові можливості для громадської участі. Навіть попри те, що загальний рівень демократичних стандартів України залишається середнім у глобальному порівнянні, за останнє десятиліття держава досягла помітного поступу у розбудові відкритих інституцій та інтеграції цифрових інструментів участі. Повномасштабна війна тимчасово уповільнила цей процес, однак її завершення, без сумніву, актуалізує необхідність прискореної цифрової реконструкції демократичних практик. Саме тому аналіз успішних міжнародних моделей набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє оцінити, які рішення можуть бути адаптовані до українського контексту.

Однією з найбільш промовистих моделей цифрової демократії у світі є Естонія, де сформовано комплексну екосистему електронного врядування, що інтегрує цифрову ідентифікацію, електронні послуги, відкритість даних та інструменти громадської участі. Функціонування електронного голосування (i-Voting), започаткованого у 2005 році, стало першим у світі прикладом стабільно працюючої системи онлайн-волевиявлення, у межах якої виборець може переголосувати необмежену кількість разів до завершення виборчого періоду, а враховується тільки фінальне рішення [36]. Такий механізм суттєво розширює можливості участі, особливо для громадян, які перебувають за кордоном або мають обмежений доступ до дільниць.

Основою успішності естонської моделі є цифрова ідентифікація – ID-картка, що містить криптографічні ключі та дозволяє не лише підтверджувати особу, а й здійснювати юридично значущі дії, включаючи накладання електронного підпису. Цифровий паспорт громадянина забезпечує доступ до широкого спектра сервісів – від реєстрації бізнесу чи отримання персональних медичних даних до операцій у банківських системах – завдяки чому цифрова взаємодія стає невід'ємною складовою повсякденного життя [8].

Фундаментальним елементом цифрової інфраструктури виступає X-Road – децентралізована платформа захищеного обміну даними між державними та приватними інституціями. Її функціонування забезпечує прозорість руху інформації: громадяни мають можливість переглядати, який орган влади звертався до їхніх даних, що значно зміцнює підзвітність управлінських структур [77]. Така архітектура не лише уможливлює безперебійну взаємодію реєстрів, а й створює умови для комплексної інтеграції інструментів цифрової демократії.

Електронний уряд Естонії об'єднує сотні сервісів: подання податкових декларацій, реєстрація народження, отримання соціальних виплат, формування підприємницьких заяв – усі процедури стали доступними в онлайн-середовищі. Відкритість даних, поєднана з широким використанням цифрових рішень, формує високий рівень громадської довіри та сприяє

ефективній взаємодії між суспільством і владою [38]. Модель Естонії, яка давно перетворилася на міжнародний еталон цифрової державності, активно експортується через програми міжнародної співпраці, тренінги та консультаційні проєкти.

Водночас естонська держава продовжує вдосконалювати кіберзахист та модернізувати законодавство з метою гарантування безпеки електронних платформ, оскільки швидке поширення цифрових послуг потребує узгоджених механізмів захисту та стабільної інституційної підтримки. Системність модернізації дозволяє зберігати довіру громадян і уникати технологічних ризиків, що часто супроводжують цифрову трансформацію. Таким чином, естонський досвід переконливо демонструє, що послідовна цифровізація, підтримана надійною інституційною та правовою базою, здатна суттєво підвищити прозорість влади, ефективність управлінських рішень та рівень громадської участі, створюючи умови для повноцінної реалізації цифрової демократії.

Фінляндія є одним із провідних світових прикладів упровадження цифрових механізмів демократичної участі, демонструючи, як технологічні інновації можуть бути органічно інтегровані у сферу публічного управління задля посилення прозорості, інклюзивності та ефективності державної політики. Розвиток цифрової демократії в цій країні ґрунтується на поєднанні високого рівня цифрової грамотності населення, стійких інституційних традицій та цілеспрямованої державної стратегії щодо розширення громадянської участі. Такий підхід формує сприятливі умови для залучення громадян до вироблення публічних рішень у різних формах – від ініціювання онлайн-петицій до участі в національних консультаціях.

Важливою складовою фінської моделі є розвиток платформ громадянських ініціатив, що стали ключовим інструментом впливу суспільства на законодавчий процес. Зокрема, Open Ministry стала однією з перших платформ, яка надала громадянам реальну можливість ініціювати законопроєкти шляхом збору підписів: якщо ініціатива отримує понад 50 000

підписів, парламент зобов'язаний її розглянути [73]. Офіційний державний ресурс Kansalaisaloite.fi виконує аналогічну функцію, забезпечуючи прозору процедуру подання пропозицій та їх електронної підтримки, що сприяє формуванню механізму «знизу догори» у виробленні державної політики [56].

Центральною частиною інституційної архітектури цифрової демократії у Фінляндії є розвинена система електронного врядування, що охоплює широкий спектр електронних адміністративних послуг. Державний портал Suomi.fi функціонує як єдиний інтегрований простір доступу до інформації та сервісів, включно з можливістю використання цифрового підпису, що забезпечує безпечну та юридично значущу взаємодію між громадянами і державними установами [71]. Доступність онлайн-процедур значно скорочує часові витрати на отримання послуг та водночас підвищує їхню якість.

Фінляндія також активно досліджує перспективи розвитку електронних виборів. Попри те що онлайн-голосування ще не стало повноцінною частиною виборчого процесу, країна проводить пілотні проєкти та технічні експерименти, спрямовані на оцінку безпеки, стійкості та надійності цифрових систем голосування. Паралельно уряд стимулює використання електронних інструментів для проведення загальнонаціональних обговорень, що дозволяє залучати широку аудиторію для оцінки законодавчих ініціатив або суспільно важливих проєктів [41].

Окрему увагу у Фінляндії приділено розвитку цифрових компетентностей, оскільки рівний доступ до цифрових можливостей розглядається як необхідна умова демократичної участі. Освітні програми, спрямовані на молодь, доросле населення та осіб літнього віку, зменшують ризики цифрового розриву і створюють інклюзивне середовище для користування інструментами цифрової демократії [42]. Вагому роль також відіграє партнерство між державними структурами та приватним сектором, яке сприяє впровадженню нових технологічних рішень, передусім у сферах кібербезпеки та аналітики великих даних.

Політика відкритості та доступності даних є однією з підвалин довіри до фінської моделі управління. Завдяки активному впровадженню концепції відкритого врядування державні установи публікують значні обсяги інформації у відкритому доступі, забезпечуючи можливість для незалежних дослідників, журналістів та громадських організацій здійснювати глибокий аналіз діяльності органів влади [24]. Така прозорість сприяє зростанню рівня довіри громадян, який у Фінляндії традиційно є одним із найвищих у світі.

Попри визначні успіхи, фінська модель не позбавлена викликів, серед яких найбільш актуальними залишаються питання кібербезпеки та стійкості ІТ-інфраструктури, адже широке використання цифрових сервісів підвищує ризики інформаційних атак. Уряд активно модернізує системи захисту та розробляє механізми реагування на нові види загроз, що дозволяє підтримувати стабільність та довіру до цифрових процесів.

Перспективні напрями подальшого розвитку цифрової демократії у Фінляндії охоплюють інтеграцію блокчейн-технологій для підвищення прозорості виборчих процедур, розширення електронних форм участі та поглиблення механізмів взаємодії між суспільством і владою. Загалом фінський досвід демонструє, наскільки ефективною може бути синергія державної політики, сучасних технологій та високого рівня цифрової культури громадян.

Ісландія є одним із найпереконливіших прикладів того, як невелика держава здатна формувати сучасну модель взаємодії між суспільством і владою, ґрунтуючись на широкому застосуванні цифрових технологій. Завдяки цілеспрямованим інституційним крокам країна створила умови, за яких громадяни отримали можливість не лише висловлювати пропозиції, а й безпосередньо впливати на зміст і результати управлінських рішень. Такий підхід посилює прозорість політичних процесів і водночас сприяє формуванню довіри між державними структурами та громадянами.

Ключовим елементом ісландської моделі стала платформа “Better Reykjavik”, що з 2010 року функціонує як інструмент колективного

формування міської політики [26]. Через неї жителі Рейк’явіка висувають власні ідеї щодо розвитку міської інфраструктури, підтримують пропозиції інших користувачів і впливають на порядок денний місцевої влади. Найпопулярніші ініціативи переходять до офіційного розгляду і часто реалізуються, що робить систему дієвою і підтверджує її ефективність як механізму прямої демократії.

Не менш важливою є практика використання електронних платформ для публічних консультацій, які відкривають громадянам можливість брати участь у перегляді нормативних актів і законодавчих змін. Такий формат забезпечує ширшу інклюзивність у процесі ухвалення рішень, дозволяючи враховувати різноманітні суспільні інтереси й формувати політику на основі суспільного діалогу. Паралельно країна активно розвиває системи відкритого врядування та доступу до державної інформації, що сприяє посиленню підзвітності та контролю за діями урядових установ.

Значну увагу Ісландія приділяє підвищенню цифрової грамотності населення, забезпечуючи умови для рівного доступу до інформаційних ресурсів та інструментів електронної демократії [34]. Освітні програми, спрямовані на різні вікові групи, сприяють мінімізації цифрового розриву та стимулюють участь громадян у політичних процесах. Попри досягнуті результати, країна продовжує працювати над зміцненням кібербезпеки та розширенням участі груп, які традиційно менш залучені до політичного життя [67]. На перспективу Ісландія орієнтується на впровадження новітніх технологій, включно з блокчейном, що має посилити довіру до демократичних процедур.

На іншому континенті вагомий приклад формування цифрової демократії демонструє Бразилія, яка стала однією з лідерок Латинської Америки за рівнем використання цифрових рішень для підвищення прозорості та стимулювання громадської участі. Інституційний розвиток цифрової демократії в країні пов’язаний із поступовим розширенням цифрових сервісів,

що дозволили громадянам взаємодіяти з владою у процесах законотворення, контролю за діяльністю державних органів та участі у виборчих процедурах.

Одним із центральних інструментів цифрової демократії стала платформа “e-Democracia”, запущена парламентом у 2009 році [29]. Її робота передбачає залучення громадян до обговорення законодавчих ініціатив, подання пропозицій і коментарів щодо проєктів законів, що забезпечує комунікацію між суспільством і законодавчою владою та сприяє підвищенню транспарентності. Завдяки цій платформі громадськість отримала реальний канал впливу на законотворчі процеси, що згодом позначилося на зростанні довіри до парламенту.

Важливою складовою демократичної інфраструктури є портал відкритих даних, який акумулює інформацію щодо державних витрат, закупівель, результатів голосувань та інших аспектів діяльності уряду [59]. Доступність таких даних дозволяє незалежним експертам аналізувати ефективність державної політики, виявляти ризики корупції та формувати обґрунтовані рекомендації щодо її вдосконалення.

Окрему увагу варто звернути на досвід Бразилії у сфері електронного голосування, яке було вперше впроваджено ще у 1996 році. Згодом система охопила всю країну, суттєво скоротивши час підрахунку голосів і зменшивши ризики фальсифікацій. Попри це, питання кібербезпеки залишається серед ключових викликів, на що уряд реагує шляхом модернізації технічних рішень і посилення механізмів захисту [35]. На рівні місцевого самоврядування в Бразилії активно застосовуються інструменти партисипативного врядування, зокрема бюджети участі, онлайн-консультації та цифрові голосування щодо розвитку міської інфраструктури. У таких містах, як Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро чи Порту-Алегрі, громадяни беруть участь у визначенні пріоритетів витрачання бюджетних коштів, що сприяє зміцненню взаємодії між громадою та місцевою владою. Поширеною практикою є також електронні петиції та цифрові платформи громадських ініціатив, що дозволяють впливати на порядок денний урядових структур.

Разом із тим Бразилія зіштовхується з низкою системних проблем, серед яких – значний цифровий розрив між регіонами, нерівність доступу до інтернету та необхідність протидії дезінформації під час виборів [36]. Попри виклики, країна продовжує вдосконалювати цифрову інфраструктуру, розширюючи можливості для участі громадян та інтегруючи нові технології, включно з блокчейн-технологіями, для підвищення прозорості демократичних процедур.

Південна Корея демонструє одну з найрозвиненіших у світі моделей цифрової демократії, що стала можливою завдяки високому рівню цифровізації та послідовній державній політиці з упровадження інноваційних технологій у сфері публічного управління. Інституційне середовище країни вибудуване таким чином, щоб забезпечити відкритість політичних процесів, оперативний зворотний зв’язок із населенням та розширення можливостей громадян брати участь у формуванні державних рішень. Такий підхід дозволяє Південній Кореї залишатися одним із глобальних лідерів у впровадженні цифрових інструментів демократичного врядування. Ключовим механізмом громадської участі є платформа електронного уряду “e-People”, яка функціонує як універсальний канал комунікації між населенням та державними структурами [33]. Громадяни можуть подавати звернення, пропозиції, скарги, а також стежити за перебігом їх розгляду. Система не лише забезпечує прозорість і підзвітність влади, а й створює умови для колективного обговорення питань, які мають суспільну значущість. Таким чином, цифрова взаємодія стає постійним елементом політичного процесу.

Другою важливою складовою цифрової демократії стала ініціатива “Gwanghwamun 1st Street”, що покликана скоротити дистанцію між громадянами та політичним керівництвом країни [51]. Вона передбачала створення фізичного простору для обговорення суспільних проблем, а згодом була доповнена онлайн-версією, яка дозволила громадянам безпосередньо висловлювати свої пропозиції президентові та урядовим структурам. У такий

спосіб сформовано прямий канал політичної комунікації, що сприяє підвищенню довіри та прозорості влади.

Суттєвого значення набуло й упровадження електронного голосування, реалізоване через платформу K-Voting [57]. Вона забезпечує дистанційну участь громадян у голосуваннях різного рівня – від місцевих ініціатив до загальнонаціональних референдумів. Завдяки технологіям цифрової ідентифікації, шифруванню та захисту даних системі вдалося забезпечити високий рівень безпеки та мінімізувати ризики фальсифікацій. Запровадження таких механізмів робить політичну участь значно доступнішою і зручнішою. Південна Корея також вибудувала одну з найпрогресивніших систем відкритих даних, завдяки якій громадськість має безперешкодний доступ до інформації про державні закупівлі, фінансову діяльність органів влади, статистику та інші важливі ресурси. Відкрита модель врядування стала потужним інструментом запобігання корупції та стимулювання інновацій у приватному секторі, оскільки бізнес та дослідники активно використовують ці дані для створення аналітичних та технологічних продуктів.

Особливого розвитку цифрова демократія набула під час пандемії COVID-19, коли уряд активно застосовував мобільні додатки для відстеження контактів, інформування громадян і моніторингу епідемічної ситуації [65]. Комунікація між владою і суспільством стала більш оперативною, що дало змогу швидко реагувати на зміни та підтримати прозорість у сфері охорони здоров'я. Попри значні досягнення, Південна Корея продовжує зіштовхуватися з проблемами кібербезпеки та необхідністю забезпечення балансу між захистом персональних даних і ефективністю цифрових сервісів. Уряд зосереджений на розвитку технологій штучного інтелекту та блокчейну, які мають потенціал підсилити прозорість демократичних процедур. Перспективи включають також розширення доступу до цифрових інструментів серед жителів сільських територій і людей старшого віку, що дозволить поглибити інклюзивність демократичної участі та зміцнити демократію в умовах цифрової трансформації.

Швейцарія стала одним із найбільш показових прикладів органічного поєднання традиційних інститутів прямої демократії з новими можливостями, що відкриваються завдяки цифровим технологіям. Тривала історія проведення референдумів та широкого залучення громадян до ухвалення рішень створила сприятливий ґрунт для поступового впровадження електронних інструментів участі, які не заперечують наявні практики, а доповнюють та модернізують їх. Першим ключовим напрямом розвитку цифрової демократії у Швейцарії стали системи електронного голосування (e-voting), тестування яких розпочалося ще у 2000-х роках на рівні окремих кантонів [39]. Запровадження онлайн-голосування під час виборів та референдумів було орієнтоване насамперед на громадян, які мешкають за кордоном, а також на осіб із обмеженими можливостями пересування, що дозволило розширити доступність участі в політичних процесах. Високі вимоги до кібербезпеки та прозорості системи зумовили регулярне проведення незалежних аудитів і публічних тестувань за участю експертів з інформаційної безпеки. Виявлені у 2019 році недоліки в захисті даних спричинили тимчасове призупинення загальнонаціонального розгортання e-voting, однак процес доопрацювання та вдосконалення інфраструктури триває, а держава шукає баланс між зручністю для виборців і надійністю технологічних рішень.

Другим важливим елементом виступають електронні петиції та ініціативи, які розширюють простір для участі громадян у законодавчому процесі [58]. Онлайн-платформи дозволяють створювати звернення, збирати підписи та просувати суспільно важливі питання до парламентського розгляду. Цифрові інструменти інтегруються з традиційним механізмом збору паперових підписів, не витісняючи його, а підсилюючи ефективність та скорочуючи часові витрати на організацію кампаній. Така гібридна модель забезпечує одночасно збереження усталених демократичних практик і адаптацію до викликів цифрової епохи.

Значна увага у Швейцарії приділяється інформаційному забезпеченню громадян, що є основою для усвідомленої участі у голосуваннях.

Спеціалізовані онлайн-ресурси надають доступ до детальної інформації про референдуми, законопроєкти, позиції уряду та експертні висновки [32]. Наявність аналітичних матеріалів, роз'яснень і порівняльних оглядів сприяє формуванню обґрунтованої громадської думки. Політика відкритих даних, яка дозволяє громадським організаціям та медіа відстежувати процеси ухвалення рішень, посилює громадський контроль і підтримує високий рівень довіри до органів влади.

Окремий напрям становлять ініціативи з підвищення цифрової грамотності населення, що мають на меті забезпечити рівний доступ до інструментів цифрової демократії для різних вікових та соціальних груп. Освітні програми спрямовані як на молодь, так і на людей старшого віку, які отримують цільову підтримку у вивченні цифрових сервісів, зокрема пов'язаних з участю у виборах та використанням електронних платформ. Такий підхід дозволяє зменшити ризики маргіналізації окремих груп у новому цифровому середовищі. Перспективним вектором розвитку стала апробація блокчейн-технологій у виборчих процесах окремих кантонів [72]. Використання розподілених реєстрів розглядається як можливість підвищити захищеність і прозорість електронного голосування, створюючи незмінні записи та ускладнюючи несанкціоноване втручання. У цілому швейцарська модель демонструє, що цілеспрямоване й обережне впровадження цифрових інструментів, підкріплене високим рівнем правової культури та розвитку громадянського суспільства, може істотно посилити механізми прямої демократії, хоча питання безпеки та цифрової компетентності населення залишаються серед ключових викликів.

Цифрова демократія у Сполучених Штатах Америки формується як багатокомпонентна система, де цифрові технології використовуються для розширення доступу до інформації, посилення прозорості діяльності органів влади та створення додаткових каналів участі громадян у політичному процесі. Водночас масштаб, політична фрагментованість та різноманітність регіональних підходів зумовлюють як значні досягнення, так і низку

структурних проблем, пов’язаних із безпекою, нерівністю доступу до технологій та поширенням дезінформації.

Одним із напрямів цифрової трансформації є використання електронних технологій у виборчому процесі. У США поширені різні форми електронної підтримки голосування: автоматизовані системи підрахунку голосів, електронні машини на дільницях, а також інструменти, що підтримують голосування поштою й окремі експериментальні форми інтернет-голосування для виборців, які перебувають за кордоном, зокрема військовослужбовців [75]. Такі рішення дозволяють пришвидшити обробку результатів, проте водночас ставлять на порядок денний питання кіберзахисту, верифікації даних та довіри до електронних систем.

Цифрова участь громадян у формуванні політичного порядку денного значною мірою реалізується через онлайн-петиції та платформи громадських ініціатив. Створена Білим домом платформа “We the People” надала можливість організовано збирати підписи під електронними зверненнями, які у разі досягнення визначеного порогу мають отримати офіційну реакцію уряду [63]. Паралельно громадяни отримують доступ до широкого масиву законодавчої інформації через ресурси на кшталт Congress.gov, де можна відстежувати етапи розгляду законопроєктів, результати голосувань та позиції законодавців, що посилює відкритість парламентських процедур.

Ініціативи у сфері відкритих даних, зокрема платформа Data.gov, відіграють важливу роль у моніторингу діяльності органів влади та слугують джерелом інформації для досліджень, журналістських розслідувань та розробки інноваційних застосунків [63]. Громадські ресурси, як-от OpenSecrets.org, забезпечують аналітику політичного фінансування та зв'язків між представниками влади й корпоративними структурами, що підсилює інструменти громадського контролю у сфері лобізму та фінансування виборчих кампаній [60].

Онлайн-консультації, електронні опитування та тематичні форуми використовуються для збору думок громадян щодо законодавчих ініціатив і

політичних рішень. Такі інструменти дозволяють органам влади краще розуміти суспільні настрої та враховувати позиції різних груп при формуванні політики. Поряд із цим соціальні мережі перетворилися на потужний канал двосторонньої комунікації між владою і суспільством: політики, державні установи та громадські організації активно застосовують їх для інформування, мобілізації підтримки та організації масових кампаній, зокрема зі збору коштів на політичні проєкти через платформи на кшталт ActBlue або GoFundMe [48].

Переваги такої моделі пов’язані з високою швидкістю поширення інформації, розширенням можливостей участі, підвищенням прозорості та доступності даних для громадян. Водночас цифровізація демократії у США супроводжується серйозними викликами: зростає вразливість виборчої інфраструктури до кібератак, соціальні мережі стають середовищем для масового поширення фейкових новин і маніпуляцій громадською думкою, а значний цифровий розрив між різними регіонами та соціальними групами обмежує рівність доступу до нових інструментів участі. Подальший розвиток цифрової демократії в американському контексті потребує тонкого балансу між технологічними інноваціями, надійним захистом інформаційних систем та політикою подолання цифрової нерівності, що дозволить зробити демократичні процеси більш інклюзивними й стійкими.

Австралія посідає помітне місце серед держав, що системно інтегрують цифрові технології в демократичні механізми, поєднуючи державну політику цифровізації з активністю громадянського суспільства та високими стандартами прозорості [44]. Розбудова цифрової демократії в країні ґрунтується на прагненні забезпечити ширший доступ до участі в управлінні, зміцнити громадський контроль та впроваджувати інноваційні підходи на різних управлінських рівнях, що зумовлює її інституційну гнучкість та адаптивність.

В Австралії системи e-voting послідовно тестуються й розширюються, орієнтуючись насамперед на виборців за кордоном та осіб із фізичними обмеженнями. Окремі штати, передусім Новий Південний Уельс, реалізували

успішні пілотні програми онлайн-голосування, що підтвердило потенціал цифрових рішень для розширення участі. Інституційні вимоги до кіберзахисту залишаються надзвичайно високими: проводяться незалежні аудити, технічні випробування та перевірки на стійкість до збоїв, що формує довіру виборців до електронних процедур. Суттєвим інструментом впливу громадян на державну політику стали онлайн-платформи для консультацій та обговорень. Ресурс Have Your Say дає змогу долучатися до формування позицій щодо законопроєктів або урядових ініціатив, розміщувати коментарі та оцінки [53]. Паралельно функціонує механізм електронних петицій, які можуть подаватися через офіційні урядові вебресурси; у разі досягнення встановленого порогу підписів уряд зобов'язаний розглянути питання. Така система інституційно підсилює можливість громадян впливати на порядок денний влади.

Платформа Data.gov.au відкриває доступ до широкого спектра державних наборів даних, що надаються міністерствами та агентствами [66]. Вказане сприяє залученню аналітичних центрів, журналістів та дослідників до моніторингу діяльності органів влади та виявлення проблемних сфер. Інструменти бюджетної прозорості дозволяють простежувати витрачання державних коштів, формуючи інституційно стійкий механізм громадського контролю та підзвітності.

Австралійський уряд інвестує у створення інформаційно-освітніх сервісів, що пояснюють громадянам принципи користування цифровими інструментами участі, включаючи алгоритми голосування, консультацій та кібербезпеки. Паралельно реалізуються програми медіаграмотності, спрямовані на протидію дезінформації та формування критичного мислення, що є важливою інституційною умовою функціонування цифрової демократії.

Штати та території Австралії реалізують власні моделі цифрової участі, адаптуючи їх до місцевих потреб. Показовою є платформа Engage Victoria, яка дає можливість громадянам висловлювати позиції щодо законодавчих або управлінських рішень у штаті [37]. Уряди штатів активно співпрацюють із технологічними компаніями у розробці нових цифрових рішень, що дозволяє

впроваджувати експериментальні підходи та тестувати інноваційні моделі взаємодії громадян і влади. Австралійська модель цифрової демократії демонструє, як послідовне поєднання урядових технологічних стратегій, високої культури громадської участі та інституційної відкритості може поступово підсилювати демократичні механізми. Попри виклики, пов'язані із забезпеченням кібербезпеки, подоланням цифрової нерівності та необхідністю підвищення довіри до онлайн-процедур, країна розвиває цифрові інструменти таким чином, щоб зміцнювати прозорість управління, інклюзивність участі та інноваційність демократичних процесів.

Підсумовуючи всі вищевикладені міжнародні підходи, можна стверджувати, що провідні моделі цифрової демократії – фінська, південнокорейська, швейцарська, американська та австралійська – формують багатовимірний спектр інституційних рішень, спрямованих на поглиблення участі громадян та модернізацію демократичних процедур у цифрову епоху. Кожна з досліджених країн демонструє власну траєкторію розвитку, поєднуючи електронне голосування, цифрові петиції, платформи громадських консультацій, системи відкритих даних і технології зворотного зв'язку в інтегровані управлінські моделі. Їх спільними рисами є орієнтація на прозорість, підзвітність, інклюзивність, інноваційність та підвищення цифрових компетентностей населення, що забезпечує сталість демократичних інституцій і їхню адаптивність до нових глобальних викликів. Усі проаналізовані кейси засвідчують, що успішний розвиток цифрової демократії ґрунтується на стратегічній взаємодії держави, суспільства та технологічних партнерів, а також на постійному вдосконаленні механізмів участі громадян у прийнятті рішень.

2.2. Український досвід розвитку цифрової демократії: інструменти, досягнення та виклики

Україна протягом останніх років демонструє стійку динаміку у впровадженні цифрових підходів до демократичного врядування, що стало особливо помітним після подій Революції Гідності. Саме в цей період відбулося зміцнення взаємодії між державними інституціями та громадянським суспільством, спрямованої на оновлення механізмів державного управління відповідно до принципів відкритості, прозорості та участі громадян. Поширення цифрових інструментів у сфері публічної політики перетворилося на один із пріоритетів державної модернізації, сприяючи формуванню нової моделі взаємодії між владою та суспільством.

Центральним елементом української цифрової екосистеми стала платформа “Дія” – багатофункціональний сервіс, який суттєво розширив можливості громадян щодо доступу до державних послуг та інструментів електронної ідентифікації [3]. “Дія” інтегрує ключові електронні документи, що мають повну юридичну силу, дозволяє здійснювати адміністративні процедури онлайн, не звертаючись до державних установ, а також пропонує низку сервісів, орієнтованих на бізнес та громадську участь. Завдяки електронному паспорту, водійському посвідченню, цифровим студентським документам та іншим формам цифрової ідентифікації громадяни отримали можливість взаємодіяти з державою у зручний та оперативний спосіб.

Важливою складовою цифрової трансформації є поява широкого спектра онлайн-послуг, серед яких: реєстрація бізнесу, отримання соціальних виплат, оформлення довідок, дозволів і ліцензій. Таке спрощення державних процедур суттєво зменшило бюрократичний тиск, мінімізувало корупційні ризики та підвищило загальну ефективність державного сервісу. Платформа активно використовується також у сфері електронної демократії: подання електронних петицій, участь у цифрових опитуваннях та обговореннях надають громадянам реальні можливості впливати на ухвалення рішень у місцевих громадах та на загальнодержавному рівні.

Завдяки широкому використанню електронного підпису, цифрових печаток та сучасних засобів шифрування забезпечується юридична значимість

електронних транзакцій і надійність передачі даних. Вказане не лише підвищує рівень довіри населення до електронних сервісів, а й робить цифрове врядування більш стійким та технологічно захищеним. Поступове розширення функціоналу “Дії” сприяє створенню інтегрованого цифрового простору, у якому громадяни можуть реалізувати значну частину правових і соціальних процедур.

Разом із тим розвиток цифрової демократії в Україні супроводжується низкою викликів. Одним із ключових залишається цифрова нерівність між різними групами населення: обмежений доступ до швидкісного інтернету, недостатній рівень цифрової грамотності та технічні бар’єри ускладнюють повноцінну участь у цифровому середовищі для частини громадян. Додаткової уваги потребують питання кібербезпеки та захисту персональних даних – постійне оновлення захисних протоколів є необхідною умовою збереження довіри до державних цифрових сервісів. Інфраструктурні проблеми регіонів також впливають на рівень інклюзивності електронних послуг.

Попри зазначені труднощі, українська модель цифрової демократії демонструє значний прогрес. Платформа “Дія” стала не лише інструментом спрощення адміністративних процедур, а й важливим засобом розширення громадської участі, підвищення прозорості ухвалення рішень та формування нової політичної культури взаємодії між державою і суспільством. Подальший розвиток цифрової демократії залежатиме від здатності держави забезпечити рівний доступ до цифрових ресурсів, зміцнити захист даних та підтримувати цифрову включеність для всіх категорій населення.

Важливою складовою розбудови цифрової демократії в Україні стало активне поширення електронного урядування та розвиток політики відкритих даних, які суттєво розширили можливості громадян щодо доступу до інформації про діяльність державних органів. Центральним інструментом у цьому напрямі виступає портал data.gov.ua, де зібрано великі масиви державних даних, серед яких фінансова звітність, інформація про публічні закупівлі, тендерні процедури, статистичні показники та інші важливі реєстри

[11]. Така цифрова інфраструктура створює умови для формування прозорого врядування та відкритої взаємодії між державою та суспільством.

Завдяки порталу відкритих даних різні групи користувачів – від пересічних громадян до науковців, журналістів, аналітиків і підприємців – отримують доступ до структурованих наборів інформації з економічної, соціальної, транспортної, екологічної, освітньої та інших сфер. Вказане відкриває можливість для проведення глибокого аналізу державних процесів, розроблення інноваційних рішень, удосконалення наявних сервісів та створення нових цифрових продуктів, здатних адаптувати державні дані до потреб користувачів.

Публікація фінансових показників, витрат державного бюджету та інформації про використання ресурсів суттєво підвищує рівень суспільного контролю й мінімізує можливості для прихованих зловживань. Відкритість державних реєстрів сприяє поглибленню довіри до органів влади, адже громадяни отримують інструменти для моніторингу управлінських рішень у реальному часі. Крім того, аналітичні можливості відкритих даних активно використовуються бізнесом, особливо представниками малого та середнього підприємництва, які завдяки державним наборам даних можуть оцінювати ринкову кон’юнктуру і формувати нові стратегічні моделі розвитку.

Важливою складовою цифрового врядування є модернізація внутрішніх адміністративних процесів – зокрема, впровадження електронного документообігу, автоматизованих систем моніторингу та цифрових механізмів прийняття рішень. Такі інструменти скорочують терміни розгляду звернень, зменшують рівень бюрократії та обмежують вплив людського чинника, що істотно знижує ризики корупційних проявів. Автоматизація державних процедур створює умови для більш ефективного управління ресурсами та підвищує швидкість реагування державних інституцій на потреби суспільства.

Загалом розвиток відкритих даних і електронного урядування став ключовим напрямом інституційного зміцнення цифрової демократії в Україні.

Забезпечуючи доступність інформації, вони підвищують прозорість державних процесів, сприяють громадському контролю та стимулюють інновації. Проте для повного розкриття потенціалу цих інструментів необхідно подолати низку викликів – від технічних та інфраструктурних до правових і соціальних, пов'язаних з цифровою нерівністю, кібербезпекою та рівнем цифрової грамотності населення.

Розвиток цифрової демократії в Україні охоплює не лише модернізацію електронного врядування та відкритих даних, а й формування інструментів прямої участі громадян, серед яких особливе місце посідають електронні голосування та система онлайн-петицій. У глобальному вимірі електронне голосування розглядається як механізм, здатний значно спростити доступ до виборчих процедур, особливо для громадян, які перебувають за кордоном, мають обмежені можливості пересування або проживають у віддалених районах. В Україні цей напрям поки що перебуває на стадії концептуального та технологічного напрацювання, що зумовлено необхідністю створення високозахищеної цифрової інфраструктури та формування стійкої довіри громадян до таких процедур.

На відміну від електронного голосування, інститут електронних петицій уже став повноцінним інструментом впливу громадян на державну політику. Його нормативне закріплення у 2015 році надало змогу подавати петиції через офіційні онлайн-платформи Президента України та органів місцевого самоврядування. Після набрання встановленої кількості підписів такі ініціативи підлягають обов'язковому розгляду державними інституціями, що підвищує їх вагу як механізму громадського контролю та політичної участі. Широка доступність цифрових сервісів, а також швидка мобілізація підтримки через соціальні мережі сприяють тому, що електронні петиції стали одним із найдинамічніших інструментів комунікації між суспільством і владою.

Разом з тим упровадження електронного голосування в Україні супроводжується низкою суттєвих викликів. Насамперед ідеться про створення надійних механізмів кіберзахисту та збереження конфіденційності

голосів, а також подолання обережного ставлення громадян до цифрових виборчих процедур. Важливими залишаються питання рівного доступу до цифрових технологій та наявність стабільного інтернет-з'єднання, що особливо актуально для малих населених пунктів і сільських територій. Попри це українська практика електронних петицій демонструє готовність суспільства до подальшого розширення електронних інструментів участі, підтверджуючи потенціал цифрових рішень для зміцнення демократії.

Поряд із розвитком електронних форм участі громадян ключовою складовою цифрової демократії в Україні стали антикорупційні цифрові ініціативи, спрямовані на забезпечення прозорості та підзвітності влади. Одним із найважливіших досягнень є система електронних закупівель ProZorro, що створила унікальну модель публічного контролю за держзакупівлями. Відкритість кожного етапу тендерного процесу – від оголошення до укладання договору – забезпечує змогу громадянам, журналістам і громадським організаціям відстежувати використання бюджетних коштів у режимі реального часу, суттєво зменшуючи можливості для тіньових схем.

Важливою частиною антикорупційної інфраструктури є й платформа Є-data, яка забезпечує відкритість бюджетних витрат на різних рівнях управління. Публічний доступ до фінансових даних дає змогу своєчасно виявляти порушення, нецільове використання коштів або непрозорі рішення, що підсилює аналітичний потенціал громадських організацій та ініціатив, спрямованих на протидію корупції [7]. Додатково впроваджуються інтегровані інформаційно-аналітичні системи, зокрема "Антикорупційний портал", який об'єднує дані з електронних декларацій, ProZorro та інших державних ресурсів, створюючи комплексну базу для виявлення ризикових операцій і запуску розслідувань [12].

Особливу роль у зміцненні доброчесності публічної служби відіграє система електронного декларування майнових активів посадових осіб, впроваджена у 2016 році. Обов'язок державних службовців подавати детальні

декларації щодо доходів, витрат, майна та фінансових активів створює можливість порівняння деклараційних даних із реальним стилем життя, що стало одним із найпотужніших інструментів викриття корупційних практик [2]. Такий рівень відкритості значною мірою посилив суспільний контроль над державною службою та надав громадськості можливість впливати на якість публічного управління через аналітичний та моніторинговий механізм.

У сукупності антикорупційні цифрові ініціативи формують фундамент прозорого врядування, сприяють зниженню корупційних ризиків та забезпечують участь громадян у контролі за державними ресурсами. Водночас їхня ефективність залежить від вирішення низки викликів – удосконалення технічної інфраструктури, безперебійного захисту персональних даних, формування довіри користувачів та подолання цифрової нерівності. Лише за умов системної підтримки цифрових реформ і посилення інституційної спроможності ці ініціативи зможуть реалізувати свій повний потенціал у зміцненні демократичних процесів в Україні.

Розвиток цифрової участі на місцевому рівні став одним із визначальних компонентів формування сучасної моделі цифрової демократії в Україні, оскільки саме органи місцевого самоврядування першими почали впроваджувати інструменти, які дозволяють громадянам впливати на розподіл бюджетних ресурсів та формування пріоритетів розвитку своїх територій. На практиці це реалізується через механізми партиципаторного бюджетування: мешканці подають власні проєкти, що стосуються благоустрою, інфраструктури або соціальних ініціатив, після чого беруть участь в онлайн-голосуванні за ті пропозиції, які вважають найбільш важливими для громади. Така система дає змогу громадянам не лише висловлювати позицію, а й взаємодіяти із владою як повноправні суб’єкти місцевого розвитку.

Важливою складовою цифрової взаємодії між громадянами та органами влади стало функціонування платформ для оперативного звернення щодо проблем міського середовища. Серед найвідоміших — сервіс “Відкрите місто”, який дає можливість мешканцям повідомляти про порушення у сфері

ЖКГ, проблеми інфраструктури, відсутність освітлення, аварійні ділянки доріг чи інші недоліки міського простору. Принцип роботи платформи передбачає обов'язок місцевої влади реагувати на такі запити, що підсилює підзвітність органів самоврядування та створює новий рівень комунікації з громадянами [1]. Системність такого зворотного зв'язку сприяє формуванню культури відповідального управління на місцевому рівні.

У ширшому контексті цифрової демократії локальні цифрові сервіси створюють передумови для інклюзивного процесу ухвалення рішень, оскільки забезпечують доступність діалогу між владою та громадянами незалежно від соціального статусу, віку чи місця проживання. Проте швидкість поширення таких практик супроводжується викликами, пов'язаними з кібербезпекою, цифровою нерівністю та недостатнім рівнем цифрової грамотності в окремих регіонах. Розширення таких сервісів вимагає також технічної модернізації інфраструктури та підвищення компетентності службовців, які працюють із цифровими інструментами.

Удосконалення цифрових форм участі супроводжується розвитком нормативно-правового забезпечення, яке визначає стандарти державної взаємодії з громадянами у цифровому середовищі. Українське законодавство регламентує електронні петиції, цифровий доступ до публічної інформації, прозорість державних даних та можливість взаємодії з органами влади через інтернет-сервіси. Окремі норми присвячені майбутньому впровадженню електронного голосування, яке розглядається як стратегічна ціль, але потребує високого рівня технічного й організаційного захисту.

Серед ключових бар'єрів розвитку цифрової демократії в Україні залишається зростання загроз у сфері кібербезпеки, обумовлених гібридним впливом зовнішніх акторів, що спрямований на підрив довіри громадян до державних інституцій та дестабілізацію цифрових процесів. Крім того, значним є цифровий розрив між міськими центрами та сільськими територіями, де доступ до інтернету, якість мобільного покриття та рівень цифрової компетентності населення істотно відрізняються. Вказані чинники

впливають на можливості участі громадян у цифрових процедурах та знижують загальний рівень інклюзивності.

Ключовим нормативним кроком у зміцненні цифрової взаємодії між державою і суспільством стало ухвалення Закону України “Про публічні консультації”, який інституціоналізував обов’язковість застосування цифрових механізмів для обговорення проєктів рішень із громадськістю [22]. Закон націлений на посилення прозорості державного управління, передбачаючи регулярне інформування населення про заплановані рішення, оприлюднення проєктів нормативних актів та залучення громадян до обговорень. Використання цифрових платформ сприяє рівному доступу до консультацій і забезпечує участь широких верств населення, включно з тими, хто раніше був позбавлений можливості долучатися до таких процесів.

Важливою інновацією, що випливає з цього закону, є інтеграція сучасних цифрових технологій у процес аналізу та обробки пропозицій громадян. Використання алгоритмів для опрацювання масивів даних, автоматизація модерації консультацій та впровадження інструментів штучного інтелекту покликані підвищити ефективність державних рішень і забезпечити якісний аналіз громадської думки. Вказане сприяє своєчасній реакції влади на суспільні запити та підвищує рівень змістовності рішень, що ухвалюються.

Суттєво зростає й рівень зворотного зв’язку: закон прямо зобов’язує органи влади відповідати на пропозиції громадян і пояснювати, яким чином отримані рекомендації вплинули на кінцеве рішення. Такий підхід формує атмосферу довіри, зменшує ризики суспільної напруги та стимулює громадян до подальшої участі в процесах консультування. Регулярний діалог із владою формує правову культуру, у межах якої громадяни усвідомлюють власну відповідальність та значущість у державотворчих процесах.

У перспективі закон про публічні консультації створює підґрунтя для подальших реформ у сфері цифрової демократії – від запровадження електронного голосування до появи інструментів інтерактивного аналізу

законопроєктів чи цифрових референдумів. Він закладає модель взаємодії, у якій використання технологій органічно поєднується з активністю громадян, формуючи сучасну демократичну практику, у якій голос кожного має реальний вплив.

Таким чином, аналіз українського досвіду розвитку цифрової демократії дозволяє стверджувати, що впровадження інструментів електронної участі, відкритих даних, платформ зворотного зв'язку та механізмів публічних консультацій поступово формує нову якість взаємодії між державою й громадянами. Попри наявні виклики – від кіберзагроз і цифрового розриву до потреби удосконалення технічної інфраструктури – цифрова трансформація державного управління демонструє стійку динаміку розвитку. Розширення можливостей для участі населення у процесах прийняття рішень, підвищення прозорості та підзвітності органів влади, а також нормативне закріплення нових форм цифрової комунікації створюють умови для зміцнення демократичних інститутів і посилення довіри громадян до державних інституцій.

Висновки до другого розділу

1. Вивчення провідних міжнародних моделей цифрової демократії та їх інституційних особливостей дало змогу встановити, що ефективне функціонування цифрових демократичних інструментів ґрунтується на гармонійному поєднанні технологічної інфраструктури, нормативної підтримки та активної громадянської участі. Практики таких держав, як Ісландія, Бразилія, Південна Корея, Швейцарія та Австралія, засвідчують, що цифрова демократія розвивається найбільш успішно там, де органи влади забезпечують доступність електронних сервісів, сприяють прозорості

ухвалення рішень, підтримують інноваційні платформи електронної взаємодії та послідовно розширюють можливості громадського впливу на політику. Спільним для всіх проаналізованих моделей є орієнтація на інклюзивність, відкриті дані, підзвітність влади та цифрову обізнаність населення, що в комплексі формує сприятливе середовище для активної участі громадян і зміцнює демократичні інститути у цифрову добу.

2. Узагальнення українського досвіду розвитку цифрової демократії дало змогу встановити, що впровадження електронних петицій, онлайн-голосувань, платформ відкритих даних, антикорупційних цифрових рішень і механізмів публічних консультацій забезпечує поступове розширення громадянської участі та формування нової культури взаємодії між державою і суспільством. Разом із тим з’ясовано, що технологічні зрушення супроводжуються низкою системних бар’єрів, серед яких найбільш значущими є кіберзагрози, нерівномірність цифрової доступності, фрагментарність нормативного поля та потреба в інституційному зміцненні органів влади. Загалом українська модель цифрової демократії демонструє помітний прогрес і значний потенціал подальшого розвитку за умови комплексної модернізації інфраструктури та підвищення цифрової компетентності населення.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

3.1. Перспективні напрями розвитку цифрової демократії з урахуванням зарубіжних практик

Перспективний розвиток цифрової демократії в Україні визначається загальносвітовими тенденціями модернізації системи державного управління, де цифрові технології дедалі активніше інтегруються в механізми ухвалення рішень та забезпечення громадської участі. Міжнародний досвід переконливо демонструє, що саме інноваційні цифрові інструменти сприяють підвищенню прозорості, формуванню довіри до інституцій влади та створенню умов для ширшого залучення населення до демократичних процесів. Україна, маючи амбіції розбудови сучасної та відкритої системи врядування, може ефективно адаптувати перевірені міжнародною практикою рішення, враховуючи власні соціально-політичні реалії та наявні виклики.

Звернення до досвіду провідних країн, таких як Естонія, Фінляндія, Швейцарія, Австралія, Південна Корея, Бразилія та США, дозволяє окреслити стратегічні вектори модернізації цифрової демократії. Одним із ключових напрямів постає запровадження електронного голосування, яке у світі стало символом цифрового прориву в сфері виборчих процесів. Естонська модель онлайн-голосування, що функціонує понад десятиліття, довела ефективність електронної ідентифікації та захищених каналів обробки результатів. Для України поступове впровадження таких систем здатне підвищити доступність виборів для молоді, громадян, що перебувають за кордоном, та населення віддалених регіонів. Водночас вирішальними умовами успіху залишаються кіберзахист, надійність цифрової інфраструктури і дотримання принципів нерозголошення персональних даних [5].

Не менш перспективним напрямом є розширення практик відкритих даних та цифрової прозорості, що активно застосовуються у США, Швейцарії та низці країн ЄС. Відкриті реєстри та інтерактивні аналітичні інструменти дозволяють громадянам оцінювати бюджетні витрати, аналізувати ефективність державної політики й здійснювати громадський контроль за рішеннями органів влади. Для України це відкриває можливості зміцнення антикорупційних механізмів, оскільки широке оприлюднення даних у доступних форматах формує основу для незалежного моніторингу та журналістських розслідувань. У цьому контексті важливим є створення уніфікованих цифрових платформ із зручним інтерфейсом і можливістю автоматизованої обробки великих масивів інформації [4].

Вагомим джерелом інституційних інновацій залишаються й цифрові механізми громадських консультацій. Австралія розбудувала спеціалізовані онлайн-платформи, за допомогою яких громадяни можуть обговорювати законопроєкти та пропонувати зміни до нормативних актів. У Фінляндії значну увагу приділено залученню молоді, що реалізується через інтерактивні інструменти, орієнтовані на генерацію ідей та обговорення політичних рішень. Для України інтеграція таких інституційних підходів у платформу «Дія» може забезпечити принципово новий рівень участі громадян у формуванні державної політики: від коментування законодавчих ініціатив до голосування за альтернативні варіанти рішень. Окреслене зміцнить горизонтальні зв’язки між владою та суспільством і сприятиме формуванню культури відповідального громадянського діалогу.

Міжнародний досвід засвідчує, що цифрова демократія не обмежується технічними інструментами, а передбачає комплексну зміну підходів до управління. В українському контексті перспективи розвитку пов’язані з необхідністю синхронізувати законодавчу базу, підвищувати цифрову грамотність населення, забезпечувати кіберзахист та опрацьовувати механізми інклюзивності участі. Врахування світових напрацювань дає змогу

сформувати цілісну модель цифрового врядування, яка відповідатиме вимогам відкритості, стійкості та демократичності.

Подальший розвиток цифрової демократії неможливий без упровадження надійних механізмів цифрової ідентифікації та захисту даних, які в багатьох країнах стали фундаментом для цифрового врядування. Особливо показовим є досвід Естонії, де створення єдиної системи електронної ідентифікації сформувало основу для доступу громадян до більшості державних сервісів, онлайн-голосування та фінансових операцій. Така модель не лише оптимізує взаємодію між державою та громадянином, а й мінімізує ризики шахрайства, забезпечуючи високий рівень довіри до цифрових транзакцій.

Для України вивчення цього досвіду є стратегічно важливим. Розбудова власної системи електронних посвідчень особи, що інтегруватимуть біометричні параметри та інноваційні технології шифрування, дозволить поглибити безпеку ідентифікаційних процесів та підвищити легітимність цифрових сервісів. Така інфраструктура стане базою для масштабного переходу до електронного урядування, забезпечуючи громадянам стабільний та захищений доступ до державних процедур і одночасно формуючи підґрунтя для розвитку онлайн-участі в демократичних процесах.

Вагоме місце серед перспектив розвитку займають антикорупційні цифрові ініціативи, широке застосування яких демонструють Бразилія та США. У цих країнах цифрові інструменти використовуються для відстеження руху бюджетних ресурсів і контролю за фінансовими операціями, що значно ускладнює можливість нецільового використання коштів. Однією з найбільш прогресивних технологій, яка вже довела ефективність у сфері публічного контролю, є блокчейн — інструмент, що гарантує незмінність та простежуваність даних.

Для українського контексту інтеграція блокчейн-платформ у процеси публічних закупівель, тендерних процедур та обліку бюджетних витрат може стати інституційним проривом. Такий підхід суттєво знизить корупційні

ризики, унеможливить маніпуляції з документами та сприятиме формуванню високого рівня прозорості у використанні державних ресурсів. У довгостроковій перспективі це становитиме один із найважливіших напрямів цифрової демократизації управлінських процесів.

Окремим напрямом розвитку, який набуває дедалі більшого значення у світовій практиці, є підвищення рівня медіаграмотності та цифрової культури населення. Особливо показовим є фінський досвід: країна системно розбудовує освітні програми, спрямовані на розвиток критичного мислення, уміння розпізнавати інформаційні маніпуляції та протидіяти поширенню недостовірних даних. Такі ініціативи формують громадян, здатних активно та усвідомлено брати участь у демократичних процесах.

Для України впровадження комплексної системи цифрової та медіаосвіти – як у межах шкільних програм, так і через онлайн-курси, інформаційні кампанії та програми професійного навчання – є критично важливим завданням. Розвиток цифрової грамотності забезпечить здатність суспільства протистояти дезінформації, покращить якість громадських обговорень і сприятиме становленню технологічно орієнтованого громадянського середовища, спроможного повноцінно долучатися до процесів демократичного врядування.

Одним із ключових напрямів розвитку цифрової демократії, який активно впроваджується у багатьох державах і потребує адаптації в Україні, є забезпечення інклюзивності цифрових сервісів. Досвід США та Австралії переконливо демонструє, що створення платформ, здатних враховувати потреби громадян з порушеннями зору, слуху чи моторики, значно підвищує рівень доступності демократичних процесів. Використання адаптивних інтерфейсів, спеціальних режимів відображення інформації та голосових технологій не лише робить участь у виборах і консультаціях зручною для людей з інвалідністю, але й формує нові стандарти рівноправності у суспільно-політичному житті.

Для України розбудова цифрових платформ, орієнтованих на різні категорії користувачів, є важливим елементом формування інклюзивного демократичного середовища. Інтеграція адаптованих інструментів у сервіси державного сектору відкриє рівні можливості для громадян, які раніше були обмежені у доступі до цифрових форм участі. Такий підхід сприятиме подоланню соціальних бар'єрів і підвищенню довіри до державних рішень, адже участь кожної особи – незалежно від фізичних можливостей – стає однією з базових умов сучасної демократії.

Однак розвиток цифрової демократії неможливий без комплексної модернізації інфраструктури, що має охоплювати посилення кібербезпеки, удосконалення систем цифрової ідентифікації, розширення доступу до високошвидкісного інтернету та створення технологічних умов для повноцінного функціонування цифрових платформ. Розгортання такої інфраструктури в Україні забезпечить стійкість процесів електронного врядування та підвищить рівень довіри громадян до цифрових процедур, зокрема тих, що пов'язані з виборами, публічними консультаціями чи поданням ініціатив.

Не менш важливим напрямом подальшого розвитку є системне підвищення рівня медіаграмотності населення, що в умовах інформаційних загроз набуває стратегічного значення. Формування в громадян здатності критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпулятивні повідомлення та користуватися цифровими сервісами свідомо й відповідально створює підґрунтя для зрілого демократичного діалогу. Такі навички, інтегровані в освіту та суспільні програми, сприятимуть зміцненню політичної культури та підвищенню ефективності онлайн-участі.

Отже, Україна володіє значним потенціалом для розбудови сучасної цифрової демократії, здатної поєднувати інклюзивність, технологічні інновації та демократичні інститути. Орієнтація на найкращі міжнародні практики та адаптація їх до національних умов дозволить сформувати модель, яка відповідатиме потребам суспільства, забезпечуватиме рівний доступ до

участі в управлінні та сприятиме зміцненню демократичних засад державної політики.

3.2. Рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні

Підвищення результативності цифрової демократії в Україні потребує комплексного підходу, який враховує структурні, технологічні та соціальні чинники. Передусім доцільно забезпечити подальший розвиток цифрової інфраструктури, оскільки стабільність інтернет-з’єднання, доступ до сучасних електронних сервісів і наявність цифрових інструментів на місцях визначають можливість громадян брати участь у демократичних процесах. Розширення мережі високошвидкісного інтернету у сільських і віддалених територіях має стати пріоритетом державної політики, адже лише за умови рівного доступу всієї популяції до цифрових ресурсів можна гарантувати інклюзивність політичної взаємодії.

Важливим напрямом також виступає модернізація механізмів електронної ідентифікації громадян. Враховуючи успішний досвід Естонії та Швеції, Україні доцільно розвивати інтегровану систему цифрових посвідчень особи, яка поєднуватиме біометричні дані, е-підпис та єдині стандарти верифікації користувачів. Такий комплексний підхід підвищить безпеку взаємодії громадян із державою, забезпечить прозорість цифрових процедур і сформує підґрунтя для впровадження електронного голосування, яке є одним із ключових інструментів участі у зрілих демократіях.

Паралельно з удосконаленням цифрових технологій необхідно забезпечити високий рівень кіберзахисту, адже зростання обсягу даних, що циркулюють у цифровому просторі, робить державу вразливою до кібератак і втручань. Створення національних центрів моніторингу кіберзагроз, впровадження сучасних алгоритмів шифрування та регулярні незалежні аудити цифрових систем мають стати основою для формування довіри

громадян до електронних інструментів демократії. Особливої уваги потребують системи, що працюють із реєстрами населення, електронними документами та сервісами електронної участі.

Окремої уваги заслуговує розвиток цифрової участі та взаємодії між громадянами й органами влади. Доцільно інтегрувати функціонал громадських консультацій у вже існуючі цифрові платформи, зокрема у “Дію”, що дозволить значно підвищити їхню доступність. Практика відкритих опитувань, електронних обговорень законопроєктів і “бюджетів участі” має поширюватися не лише на рівні великих міст, а й у територіальних громадах, де потреба у прозорості та оперативному реагуванні не менш значуща. Взаємодія громадян з органами влади через цифрові інструменти повинна відзначатися зворотним зв’язком, що дасть змогу забезпечити реальне врахування громадської думки.

Не менш значимим є розвиток культури медіаграмотності та цифрових компетенцій. В умовах інформаційної війни та поширення дезінформації державі слід системно впроваджувати освітні програми з критичного мислення, навчати громадян розпізнавати маніпуляції та небезпечний контент. Інтеграція медіаграмотності у шкільні та університетські програми, створення онлайн-курсів для різних вікових груп і партнерство з громадськими організаціями сприятимуть формуванню відповідального інформаційного середовища й підвищенню якості суспільних дискусій.

Успішний розвиток цифрової демократії потребує й модернізації законодавчої бази. Необхідно актуалізувати нормативно-правові акти, які регулюють електронні послуги, електронне голосування, захист персональних даних та публічні консультації. Важливим кроком стане розроблення стандартів прозорості для цифрових платформ, які забезпечують комунікацію між громадянами та державою. Законодавство повинно не тільки відповідати наявним викликам, а й бути достатньо гнучким для адаптації до нових технологічних змін.

Загалом рекомендації щодо посилення цифрової демократії в Україні передбачають інтеграцію інфраструктурних, технічних, правових та освітніх рішень, які у своїй сукупності здатні сформувати стабільну, безпечну й інклюзивну модель взаємодії суспільства та держави. Лише взаємопов'язане впровадження цих заходів створить умови для розширення участі громадян у політичних процесах, підвищення довіри до державних інституцій та розвитку зрілої цифрової демократії, орієнтованої на потреби сучасного суспільства. Для систематизації сформульованих рекомендацій щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні доцільно узагальнити їх у таблиці, що відображає ключові напрями розвитку та відповідні інституційні заходи (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні

№	Напрям рекомендацій	Зміст та пропоновані заходи
1	Розвиток цифрової інфраструктури.	Розширення доступу до високошвидкісного інтернету в сільських та віддалених територіях; модернізація цифрових сервісів; забезпечення рівного доступу громадян до цифрових інструментів.
2	Удосконалення систем цифрової ідентифікації.	Запровадження інтегрованої е-ідентифікації; використання біометричних даних; підсилення технологій шифрування; створення єдиного стандарту цифрових посвідчень особи.
3	Посилення кібербезпеки.	Розроблення національних центрів моніторингу кіберзагроз; регулярні аудити цифрових систем; впровадження сучасних засобів захисту даних; мінімізація ризиків зовнішніх втручань.
4	Розвиток цифрової участі громадян.	Інтеграція онлайн-консультацій у державні платформи (зокрема "Дія"); поширення бюджетів участі; розбудова зворотного зв'язку між владою і громадянами; активізація онлайн-обговорень законопроєктів.
5	Підвищення медіаграмотності та цифрових компетенцій.	Створення освітніх програм з критичного мислення; включення медіаграмотності у шкільну та університетську освіту; запуск онлайн-курсів для різних вікових груп; інформаційні кампанії проти дезінформації.
6	Удосконалення законодавчої бази	Актуалізація нормативно-правових актів з електронних послуг, е-голосування, захисту даних і публічних консультацій; розроблення стандартів прозорості

		цифрових платформ; адаптація законодавства до нових технологій.
7	Забезпечення інклюзивності та доступності.	Адаптація цифрових сервісів для людей з порушеннями зору, слуху або моторики; створення інтерфейсів з універсальним доступом; стандартизація цифрових рішень відповідно до принципів інклюзивності.

Підсумовуючи зміст представлених рекомендацій, варто наголосити, що подальший розвиток цифрової демократії в Україні потребує системного та багатовекторного підходу, спрямованого як на зміцнення технологічної основи, так і на підвищення рівня громадянської участі. Розбудова цифрової інфраструктури, модернізація сервісів та вдосконалення системи електронної ідентифікації створюють фундамент для доступності й надійності демократичних процедур. Водночас посилення кібербезпеки та оновлення нормативно-правової бази формують захищене інституційне середовище, у межах якого цифрові інструменти можуть функціонувати без ризику порушення приватності або маніпуляцій.

Не менш важливим залишається людський вимір цифрової трансформації. Підвищення рівня медіаграмотності, розвиток культури електронної участі та забезпечення інклюзивного доступу для всіх груп населення створюють умови для реального, а не формального залучення громадян до ухвалення рішень. Саме поєднання технологічної модернізації та соціальної готовності забезпечить становлення зрілої цифрової демократії, здатної відповідати викликам сучасності та thúcати подальший демократичний розвиток України.

Висновки до третього розділу

1. Ефективна інтеграція міжнародного досвіду потребує поєднання технологічних інновацій, інституційного зміцнення та підвищення цифрових компетентностей громадян. Аналіз практик Естонії, США, Австралії, Фінляндії та інших країн засвідчив, що успішна цифрова демократія базується на надійних системах цифрової ідентифікації, широкому використанні

відкритих даних, доступних інклюзивних платформах, високому рівні кіберзахисту та постійному діалозі держави з громадськістю. Для України перспективним є впровадження електронного голосування, розширення інструментів громадської участі, розвиток медіаграмотності та модернізація інфраструктури, що передбачає створення безпечного, прозорого та інклюзивного цифрового середовища. Усе це формує підґрунтя для побудови сучасної демократичної моделі, здатної забезпечити активне залучення громадян до ухвалення рішень і зміцнення довіри до державних інституцій.

2. Узагальнені рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні засвідчили необхідність одночасного вдосконалення технологічних, організаційних і соціальних складових цифрового врядування. На перший план висунуто завдання зміцнення кібербезпеки, розвитку сучасних систем електронної ідентифікації, підвищення прозорості державних процесів через розширення доступу до відкритих даних та удосконалення цифрових інструментів громадської участі. Окрему увагу приділено формуванню інклюзивного цифрового середовища, що забезпечує рівні можливості участі для всіх груп населення, а також активному розвитку медіаграмотності та цифрових компетентностей громадян. У підсумку визначено, що стратегічне поєднання цих напрямів створює умови для формування зрілої моделі цифрової демократії, здатної зміцнити довіру до влади та забезпечити реальну участь громадян у процесах ухвалення рішень.

ВИСНОВКИ

Визначено сутність, ключові функції та принципи цифрової демократії в публічному управлінні. Встановлено, що вона є сучасною формою демократичної взаємодії, яка інтегрує цифрові технології у процеси прийняття та реалізації управлінських рішень, створюючи нові можливості для відкритості та підзвітності влади. Цифрова демократія сприяє активному залученню громадян до політичного життя, забезпечує широкодоступний обмін інформацією, підтримує прозорість діяльності державних інституцій та удосконалює механізми громадського контролю. Принципи інклюзивності, доступності, безпечності та гнучкості визначають зміст і логіку її функціонування, формуючи підґрунтя для розвитку ефективного й орієнтованого на громадянина публічного управління.

Досліджено теоретичні моделі розвитку цифрової демократії та їх інструментарій у сучасному державному управлінні. Встановлено, що цифрова демократія формується як багатовимірне явище, у межах якого ліберальна, деліберативна, партисипативна та пряма моделі пропонують різні підходи до розширення участі громадян і модернізації демократичних процесів. З’ясовано, що ключову роль у реалізації цих моделей відіграє комплекс цифрових інструментів – від електронного голосування й платформ громадської участі до систем електронного врядування, відкритих даних, соціальних медіа та мобільних технологій, які забезпечують прозорість, доступність і підзвітність публічної влади. Доведено, що інтеграція зазначених інструментів створює підґрунтя для формування інноваційного, орієнтованого на громадян підходу до державного управління, у якому посилюється роль суспільства у прийнятті рішень та контролі за діяльністю органів влади.

Вивчено кращі міжнародні моделі цифрової демократії та їх інституційні особливості. З’ясовано, що успішні практики провідних країн світу базуються на поєднанні технологічних інновацій, відкритості державних даних, розвинених механізмів електронної участі та системної взаємодії громадян з

органами влади. Фінляндія, Південна Корея, Швейцарія, США та Австралія демонструють різні інституційні підходи, однак усі вони орієнтовані на підвищення прозорості, підзвітності й інклюзивності демократичних процесів. Досвід вказаних країн доводить, що цифрова демократія ефективно функціонує за умови комплексного впровадження електронного голосування, онлайн-петицій, платформ громадських консультацій, інструментів зворотного зв'язку та програм цифрової грамотності. Системний розвиток таких інструментів сприяє зміцненню довіри до влади, розширенню участі громадян у державному управлінні та формуванню стійких демократичних інституцій у сучасному цифровому середовищі.

Узагальнено український досвід розвитку цифрової демократії: інструменти, досягнення та виклики. Виявлено, що національна модель поступово формується на основі поєднання інструментів електронної участі, відкритих даних, онлайн-платформ взаємодії громадян з владою, антикорупційних цифрових систем та механізмів публічних консультацій. Становлення цих інструментів засвідчує зростання рівня прозорості державного управління та активізацію громадянської участі, тоді як водночас простежуються системні виклики, пов'язані з кібербезпекою, цифровим розривом, нерівномірністю доступу до технологій і потребою в інституційному зміцненні цифрової інфраструктури. За умов подолання зазначених бар'єрів цифрова демократія здатна стати ключовим механізмом модернізації державного управління та підвищення довіри громадян до влади.

Надано рекомендації щодо посилення ефективності цифрової демократії в Україні, серед яких визначено необхідність модернізації цифрової інфраструктури, удосконалення систем електронної ідентифікації та підвищення рівня кібербезпеки, що створює передумови для надійного функціонування цифрових сервісів і механізмів громадської участі. Акцентовано на важливості розвитку відкритих даних, розширення інструментів електронної участі, зокрема онлайн-консультацій та платформ для громадських ініціатив, а також посилення інклюзивності, щоб забезпечити

доступ до цифрових процесів для всіх соціальних груп. Підкреслено, що комплексне поєднання технологічних змін, нормативного удосконалення та підвищення цифрової й медійної культури громадян дозволить сформувати стійку, прозору та справді демократичну систему електронної взаємодії між державою та суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відкрите місто URL: https://opencity.e-dem.ua/about
2. Декларування. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/uk/deklaruvannya/
3. Дія – Державні послуги онлайн. Державні послуги онлайн. *“Дія”*. URL: https://diia.gov.ua/
4. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи .: Ресурсний центр ГУРТ. .: Ресурсний центр ГУРТ. URL: https://gurt.org.ua/articles/44096/
5. Електронна демократія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку – Мережа UPLAN. *Мережа UPLAN*. URL: https://uplan.org.ua/elektronna-demokratiia-v-ukraini-cuchasnyi-stan-ta-perspektyvy-rozvytku/
6. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. К., 2017. Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації [Н.В. Грицяк, А.І. Семенченко, І.Б. Жиляєв]. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 84 с.
7. Історія розвитку платформи Є-data URL: https://edata.gov.ua/pages/history.html
8. Кавка В. В. Електронна демократія: досвід Естонії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “*Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні”*, м. Вінниця, 15 листопада 2016 р. Електрон. текст. дані. Вінниця : ВНТУ, 2017. С. 71-74.
9. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
10. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 26-35.
11. Портал відкритих даних. *Головна сторінка – Data.gov.ua*. URL: https://data.gov.ua/

12. Про антикорупційний портал. *Антикорупційний портал – все про корупцію в Україні та боротьбу з корупцією.* URL: https://www.acrc.org.ua/ua/about/

13. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI: станом на 8 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

14. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

15. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV: станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

16. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text

17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР: станом на 30 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text

18. Про національну інфраструктуру геопросторових даних : Закон України від 13.04.2020 № 554-IX: станом на 31 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text

19. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII: станом на 28 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text

20. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text

21. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX: станом на 1 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#T

22. Про публічні консультації : Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text

23. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 08.11.2017 № 797-р: станом на 26 верес. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text

24. Avoimen hallinnon strategia – Avoin hallinto. *Avoin hallinto*. URL: https://avoinhallinto.fi/avoimen-hallinnon-strategia/

25. Berg, S. & Hofmann, J. (2021). Digital democracy. Internet Policy Review, 10(4). https://doi.org/10.14763/2021.4.1612

26. Better Reykjavik: Iceland's Online Participation Platform – Participedia. *Participedia.* URL: https://participedia.net/case/5320

27. Bradshaw, S. & Howard, P. N. (2017). Troops, trolls and troublemakers: A global inventory of organized social media manipulation. Oxford Internet Institute, Working paper no. 2017.12, Oxford.

28. Coleman, S., & Norris, D. (2005). A new agenda for e-democracy. Oxford Internet Institute, Forum Discussion Paper No. 4, January

29. Collaborative Online Lawmaking: Brazil's e-Democracia – Participedia. Participedia. URL: https://participedia.net/case/964

30. Dahlgren, P. (2013). Do social media enhance democratic participation? The importance-and difficulty-of being “realistic”. Policy Paper 04/2013, Rosa Luxemburg Stiftung, Berlin.

31. Data.gov Home – Data.gov. Data.gov. URL: https://data.gov/

32. Digital Democracy Lab – University of Zurich – DSI. UZH – Digital Society Initiative – Democracy. URL: https://democracy.dsi.uzh.ch/project/digitaldemocracy-lab/

33. Digital Government e-People. Digital Government. URL: https://www.dgovkorea.go.kr/service1/g2c_01/e_people

34. Digital Iceland Strategy | Digital Watch Observatory. Digital Watch Observatory. URL: https://dig.watch/resource/digital-iceland-strategy

35. Electronic Voting – Case Study: Brazil. Computer Science. URL: https://cs.stanford.edu/people/eroberts/cs201/projects/2006-07/electronicvoting/index_files/page0006.html

36. Embracing Digital Democracy: Brazil's Path Forward. Wilson Center. URL: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/embracing-digital-democracybrazils-path-forward

37. Engage Victoria. Engage Victoria. URL: https://engage.vic.gov.au/

38. e-Services & registries – e-Estonia. e-Estonia. URL: https://eestonia.com/solutions/e-governance/e-services-registries/

39. E-Voting. Bundeskanzlei – Startseite. URL: https://www.bk.admin.ch /bk/en/home/politische-rechte/e-voting.html

40. Farrell, H. (2014). New problems, new publics? Dewey and new media. Policy and Internet, 6(2), 176–191.

41. Finland 2024 Digital Decade Country Report | Shaping Europe's digital future. Shaping Europe's digital future | Shaping Europe's digital future. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/finland-2024-digital-decadecountry-report

42. Finland: a snapshot of digital skills. Digital Skills and Jobs Platform. URL: https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/latest/briefs/finland-snapshot-digitalskills

43. Fox, R. L., & Ramos, J. M. (Eds.). (2012). iPolitics: Citizens, elections, and governing in the new media era. New York: Cambridge University Press.

44. From digital delivery to digital democracy. InnovationAus.com. URL: https://www.innovationaus.com/from-digital-delivery-to-digital-democracy/

45. Garrett, R. K., & Jensen, M. (2011). E-democracy Writ Small: The Impact of the Internet on citizen access to local elected officials. Information, Communication and Society, 14(2), 177-197. https://doi.org/10.1080 /1369118X.2010.490558

46. Gastil, J. (2013). A comparison of deliberative designs and policy impact in the EU and across the globe, Chapter 9. In R. Kies & P. Nanz (Eds.), Is

Europe listening to us? Success and failure of EU citizen consultations (pp. 217–237). Farnham: Ashgate.

47. Gibson, R. (2014). Introduction. In: B. Grofman, A. Trechsel, & M. Franklin (Eds.), The internet and democracy in global perspective. Voters, candidates, parties, and social movements introduction (Studies in public choice, Vol. 31, pp. 1–5), Cham

48. GoFundMe | The #1 Crowdfunding and Fundraising Platform. GoFundMe | The #1 Crowdfunding and Fundraising Platform. URL: https://www.gofundme.com/

49. Gordon, V., Osgood, J. L., & Boden, D. (2017). The role of citizen participation and the use of social media platforms in the participatory budgeting process. *International Journal of Public Administration*, 40(1), 65–76.

50. Grazian, F., & Nahr, H. (2020). Next level participation: CitizenDriven e-Democracy Tools. *Brussels: European Liberal Forum*. Available at: https://acortar.link/1gLYZv

51. Gwanghwamoon 1st Street draws global attention: Korea.net: The official website of the Republic of Korea.: Korea.net: The official website of the Republic of Korea. URL: https://www.korea.net/NewsFocus/policies/view?articleId=146804

52. Hacker K., van Dijk J. Digital Democracy: Issues of Theory and Practice. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom : SAGE Publications Ltd, 2000. URL: https://doi.org/10.4135/9781446218891

53. Have your say. NSW Government. URL: https://www.nsw.gov.au/have-your-say

54. How did Estonia carry out the world's first mostly online national elections – e-Estonia. e-Estonia. URL: https://e-estonia.com/how-did-estonia-carryout-the-worlds-first-mostly-online-national-elections/

55. Johnson, J. A. (2007). The Illiberal Culture of E-Democracy. Journal of E-Government, 3(4), 85-112.

56. Kansalaisaloite.fi: URL: https://kansalaisaloite.fi/fi

57. KEVOTING. kevoting.com. URL: https://www.kevoting.io/about/introduct/index#0

58. Online Voting – Participedia. *Participedia*. URL: https://participedia.net/method/online-voting

59. Open Data. Instituto Nacional da Propriedade Industrial. URL: https://www.gov.br/inpi/en/access-to-information/open-data

60. OpenSecrets https://www.opensecrets.org/

61. Overcoming digital threats to democracy | Lowy Institute. *Home | Lowy Institute*. URL: https://www.lowyinstitute.org/publications/overcoming-digitalthreats-democracy

62. Päivärinta, T., & Sæbø, Ø. (2006). Models of E-Democracy. *Communications of the Association for Information Systems*, 17, pp-pp. https://doi.org/10.17705/1CAIS.01737

63. Petition the White House with We the People. whitehouse.gov. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/09/22/petition-white-house-wepeople

64. Petition. Homepage ch.ch – official information from the authorities. URL: https://www.ch.ch/en/political-system/political-rights/petitions/

65. Ryan, M. (2020), In defence of digital contact-tracing: human rights, South Korea and Covid-19, International Journal of Pervasive Computing and Communications, Vol. 16 No. 4, pp. 383-407. https://doi.org/10.1108/IJPCC-07-2020-0081

66. Search. Search. URL: https://data.gov.au/page/about

67. Securing Iceland's digital future: A call for political action. *Internet Policy Review.* URL: https://policyreview.info/articles/news/securing-icelandsdigital-future/1791

68. Sfetcu, Nicolae (2024), The Role of Social Media in Democracy, New Public Management and eGovernance, MultiMedia Publishing, ISBN 978-606-033-862-8, DOI: 10.58679/MM15993, https://www.telework.ro/en/e-books/the-role-ofsocial-media-in-democracy-new-publicmanagement-and-e-governance/

69. Silva, E. C. (2014). A deliberative public sphere? Picturing Portuguese political blogs. Observatorio (OBS), 8(4), 187–204.

70. Sowmya, Jayakumar and Pyarali, Hussain Shafiq, "The Effective Use Of Crowdsourcing In E-Governance" (2013). ICEB 2013 Proceedings (Singapore). 13. https://aisel.aisnet.org/iceb2013/13

71. Suomi.fi. URL: https://www.suomi.fi/frontpage

72. Swiss Democracy Needs Public Digital Infrastructure. *Procivis: Sicherheit und Effizienz mit digitalen IdentitÃten.* URL: https://www.procivis.ch/en/insights/swiss-democracy-needs-a-public-digitalinfrastructure

73. The Open Ministry (Avoin ministeriö) – Participedia. Participedia. URL: https://participedia.net/organization/1157

74. Von Bogdandy, A. (2012). The European lesson for international democracy: The significance of articles 9-12 EU Treaty for international organizations. *The European Journal of International Law*, 23(2), 315–334.

75. Voting online is very risky. But hundreds of thousands of people are already doing it. NPR. URL: https://www.npr.org/2023/09/07/1192723913/internetvoting-explainer

76. What is Open Data? | Democracy Technologies. Democracy Technologies. URL: https://democracy-technologies.org/getting-started/what-isopen-data/

77. X-Road® – X-Road® History. X-Road®. URL: https://xroad.global/xroad-history